

KLEIO

UIT DE INHOUD:

- 1 Tijdschriftenkroniek
- 2 Het nieuwe eindexamenprogramma
- 3 Historiografie of Belletrie?
n.a.v. J. Presser, *Ondergang*
door Dr. J. Meijer
- 4 Verslagen van conferenties
- 5 Didactica

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

DRS. N. J. MAARSEN, *voorzitter*; H. Ravesteijnplein 89, Rijswijk, tel. 070-98 54 02
H. DE RUYTER, *1e secretaris*; Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam,
tel. 01761-36 57

MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, *2e secretaris*; L. Heynrickstraat 26h, Amersfoort,
tel. 03490-1 72 80

W. PABST, *penningmeester*; Bovenkruierlaan 17, Rotterdam 12, tel. 010-18 48 84,
postrekening 128701 t.n.v. de penningmeester van de V.G.N., Rotterdam

ZR. DRS. A. J. M. ALKEMADE, Rotterdam

DRS. P. P. J. VAN CASPEL, Drachten

DR. F. DROST, Arnhem

DR. P. A. M. GEURTS O.F.M., Leiden

DR. B. A. VERMASEREN, belast met de buitenlandse betrekkingen;
Willem III laan 36, Breda

CONTRIBUTIE

f 20,— per kalenderjaar, het abonnement op 'Kleio' inbegrepen

LEDENADMINISTRATIE

De ledenadministratie berust bij MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, L. Heynrick-
straat 26h, Amersfoort, tel. 03490-1 72 80. Aangiften en afschrijvingen aan dit
adres. Bij aangifte wordt dringend verzocht mee te delen: naam, voorletters,
eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van school
van hoofdbetrekking

COMMISSIES

COMMISSIE - DIDACTIEK

Leden: DRS. P. P. J. VAN CASPEL, Van Haersmaplein 11, Drachten

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

Leden: DRS. H. J. NANNEN, *voorzitter*; DRS. G. VAN ROON, *vice-voorzitter*

Secretaresse: MEJ. DRS. J. G. BERFELO, Ottoburgstraat 43, Rijswijk,
tel. 070-11 82 29

Penningmeesteresse: MEJ. DRS. F. H. ABAS, postrekening 527314 t.n.v. penning-
meesteresse Commissie Postacademiale Vorming van de V.G.N., 's-Gravenhage

COMMISSIE - PUBLICITEIT

Leden: DR. F. DROST

Secretaris: K. ZELDENRUST, Heydaalweg 8, Eindhoven, tel. 04900-6 51 40

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.)

Redactie: Leden: DR. P. A. M. GEURTS; DRS. H. J. NANNEN; DR. D. J. ROORDA;
G. WIJLING

Secretaris: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, Oranjelaan 101, Lisse, tel. 02530-45 27

Secretaris Raad van Beheer Kleio-Didactica: G. WIJLING, Oranjeplein 8,
Haarlem, tel. 02500-1 34 05

Abonnement voor leden gratis; voor niet-leden f 15,— per kalenderjaar, opgave
aan MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, L. Heynrickstraat 26h, Amersfoort,
tel. 03490-1 72 80

Kleio wordt uitgegeven door de V.G.N. in samenwerking met de Stichting
Onderwijs Oriëntatie, gevormd door de uitgevers J. M. Meulenhoff - J. Muusses -
P. Noordhoff - Nijgh & Van Ditmar - Spruyt, Van Mantgem & De Does -
W. J. Thieme

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)

ZEVENDE JAARGANG - NUMMER 1 - JANUARI 1966

MEDEDELINGEN BESTUUR EN COMMISSIES

Mededelingen van het Bestuur

1. Dit is het eerste nummer van de zevende jaargang dat wordt uitgegeven in samenwerking met de Stichting Onderwijs Oriëntatie, waarin zes uitgevers met elkaar samenwerken, n.l. J. M. Meulenhoff - J. Muusses - P. Noordhoff - Nijgh en Van Ditmar - Spruyt, Van Mantgem & De Does - W. J. Thieme. Ook andere publicaties van de VGN zullen in samenwerking met deze groep worden uitgegeven. Het bestuur brengt de uitgeverij Van Goor Zonen dank voor de vele diensten die zij de VGN heeft bewezen.
2. Wij vestigen de aandacht op het hierna volgende artikel "Het nieuwe eind-examenprogramma geschiedenis", waarin enige kanttekeningen gegeven worden bij het nieuwe eindexamenprogramma. Met de inspectie is overleg gepleegd voor zover in dit stuk sprake is van interpretatie van dat programma.
3. Op 29 oktober 1965 is in Leiden de Doelstellingencommissie geïnstalleerd. In aflevering 4 van de vorige jaargang (blz. 106) is de instructie van deze commissie vermeld. Leden van deze commissie zijn: drs. A. H. van den Berg, Purmerend; dr. J. L. P. Brants, Goes; dr. H. Bruch, Heemstede; prof. dr. A. E. Cohen, Leiden; dr. J. Haak, Amsterdam; mr. dr. M. B. van der Hoeven, Amersfoort; W. H. Mannesse, 's-Gravenhage; dr. P. van der Meulen, Utrecht; dr. D. J. Roorda, Leiderdorp; drs. H. G. M. Wigman, Utrecht; J. C. T. Voogt, Delft; H. E. de Wolff, 's-Gravenhage.
4. Op 30 december 1965 is in 's-Gravenhage een commissie Europareizen geïnstalleerd. Deze gemengde commissie bestaat uit afgevaardigden van de VGN (zr. drs. A. J. M. Alkemade, drs. H. J. Nannen), de Geografische Vereniging en de VOS. De commissie heeft tot taak te adviseren over het programma van de reizen naar Brussel, Straatsburg, Luxemburg enz. en de deelname daaraan.

In het afgelopen najaar is een reis naar Parijs georganiseerd, waarover eerlang een verslag in Kleio zal verschijnen.

5. In de afgelopen maanden heeft de VGN zich op de volgende samenkomsten laten vertegenwoordigen:
 - a. een conferentie, belegd door de Atlantische Commissie. Deze Summerschool had als thema: De rol van de Verenigde Staten in de Europese opvoeding;
 - b. de jaarvergadering van de Rijkslerarenvereniging;
 - c. de Groot-Limburgse dag, gehouden in Maastricht.
6. Na overleg met de commissie - publiciteit van de VGN zijn een aantal artikelen uit de instructie voor die commissie gewijzigd (vgl. het artikel in jaargang VI, nr. 2, blz. 25).
 - art. 1. De commissie belast met ledenwerving en contacten met pers, radio, TV en andere instellingen of personen wordt genoemd "commissie - publiciteit van de V. G. N. ".
 - art. 2. De commissie bestaat uit minstens één bestuurslid en een nader vast te stellen aantal niet-bestuursleden.
 - art. 3. Het bestuur benoemt de voorzitter van de commissie na overleg met de commissie.
 - art. 4. De commissie onderzoekt de mogelijkheden van ledenwerving.
 - art. 5. De commissie bespreekt de resultaten van haar onderzoek ter zake van ledenwerving met het bestuur en geeft uitvoering aan daaruit voortvloeiende plannen.
 - art. 6. De commissie onderzoekt de mogelijkheden van contacten met pers, radio en TV.
 - art. 7. De commissie bespreekt de resultaten van haar onderzoek ter zake van contacten met pers, radio en TV met het bestuur en geeft uitvoering aan daaruit voortvloeiende plannen.
 - art. 8. De commissie onderzoekt de mogelijkheden meer bekendheid te geven aan de standpunten van de Vereniging bij instellingen en personen buiten het geschiedenisonderwijs staande.
 - art. 9. De commissie bespreekt met het bestuur de resultaten van haar onderzoek ter zake van het meer bekendheid geven aan de standpunten van de Vereniging bij instellingen en personen buiten het onderwijs staande en geeft uitvoering aan daaruit voortvloeiende plannen.
 - art. 10. De commissie doet bij monde van haar voorzitter in de bestuursver-

gadering verslag van haar werkzaamheden, zo dikwijls de voorzitter van de Vereniging of de commissie dit verzoekt.

art. 11. De commissie geeft ter algemene ledenvergadering een schriftelijk jaarverslag van haar werkzaamheden.

art. 12. Indien in de commissie verschil van mening bestaat met betrekking tot haar werkzaamheden wordt dit meningsverschil met het bestuur besproken en beslist het bestuur.

7. Na overleg met de redactie van "Kleio" is een instructie vastgesteld voor de redactie van dit orgaan van de VGN, teneinde te voldoen aan het Huishoudelijk Reglement art. 17. (in samenhang met het HR. art. 19).

art. 1. De redactie bestaat uit minstens één bestuurslid en een nader vast te stellen aantal niet-bestuursleden.

art. 2. Het bestuur benoemt in overleg met de redactie één der redactieleden tot secretaris.

art. 3. De redactie heeft tot taak de regelmatige uitgave van "Kleio" te verzorgen.

art. 4. Zij beslist over de samenstelling van elk nummer, met dien verstande dat zij voorrang geeft aan de mededelingen van het bestuur en de permanente commissies en aan de tussentijdse verslagen van de commissies ad hoc.

art. 5. Zij ontwerpt een begroting. Na overleg met de redactie stelt het bestuur de begroting vast.

art. 6. Indien de redactie een tussentijdse wijziging van de begroting nodig oordeelt, doet zij dienaangaande een voorstel aan het bestuur. Na overleg met de redactie kan het bestuur een gewijzigde begroting vaststellen.

art. 7. De secretaris neemt tijdig vóór de samenstelling van een nummer contact op met de beide secretarissen van de VGN voor het verkrijgen van de bestuursmededelingen en de lijst van nieuwe leden, met de permanente commissies voor het verkrijgen van de commissiemededelingen, met de commissies ad hoc voor het verkrijgen van de tussentijdse verslagen.

Hij ontwerpt elk nummer.

Hij zorgt voor de rondzending van de kopij. Indien hij dit nodig oordeelt, stelt hij de termijnen vast, waarbinnen de overige redactieleden de kopij doorzenden.

Hij onderhoudt het lopend contact met de uitgever.

Hij is tegenover de penningmeester van de VGN rekenplichtig.

- art. 8. De redactie doet bij monde van haar secretaris in de bestuursvergadering verslag van haar werkzaamheden, zo dikwijls de voorzitter van de Vereniging of de redactie dit verzoekt.
- art. 9. De redactie geeft ter algemene ledenvergadering een schriftelijk verslag van haar werkzaamheden.
- art. 10. Indien in de redactie verschil van mening bestaat met betrekking tot haar werkzaamheden, wordt dit meningsverschil met het bestuur besproken en beslist het bestuur.

H. de Ruyter, 1e secretaris

* * * * *

Het nieuwe eindexamenprogramma geschiedenis

Het bestuur van de VGN heeft de indruk gekregen, dat er behoefte bestaat aan richtlijnen en suggesties voor het geschiedenisonderwijs in verband met het nieuwe eindexamenprogramma, zoals het hieronder volgt:

De kandidaat dient:

- a. kennis te hebben van de historische ontwikkeling gedurende de laatste halve eeuw;
- b. vertrouwd te zijn met tenminste zes uit de algemene en vaderlandse geschiedenis gekozen onderwerpen, waarbij naast het politieke ook economische, sociale en culturele aspecten van de geschiedenis tot hun recht dienen te komen. Deze onderwerpen mogen, indien dit voor een juiste behandeling noodzakelijk is, zich mede uitstrekken over het onder a genoemde tijdvak.

Bij het examen over het onder b vermelde kan uitgegaan worden van een tekst waarvan de kandidaat tevoren inzage heeft gekregen. Voor gymnasium en middelbare school voor meisjes bovendien: De kandidaat dient kennis te hebben van de ontwikkeling van de staatsinstellingen van het Koninkrijk der Nederlanden en hun heden-daagse structuur en functie.

In hoofdtrekken stemt dit nieuwe reglement overeen met het voorstel, dat het bestuur van de VGN, met instemming van de algemene vergadering, in 1963 bij de staatssecretaris had ingediend.

Het komt het bestuur niet opportuun voor, dit voorstel thans opnieuw te motiveren. Wel zou het bij het nieuwe eindexamenprogramma enige kanttekeningen willen maken.

I. "De historische ontwikkeling gedurende de laatste halve eeuw"

De formulering "halve eeuw" is minder precies dan "50 jaar" en laat dus enige speling wat betreft het beginpunt.

De formulering "historische ontwikkeling" wijst erop, dat het hier niet gaat om een uitgebreide detailkennis van de bedoelde periode, maar om kennis van de belangrijkste ontwikkelingen, die de wereld in de laatste halve eeuw heeft doorgemaakt.

De periode, aan de hand waarvan op het eindexamen het historisch inzicht van de leerling wordt getoetst, is teruggebracht van de laatste $1\frac{1}{2}$ resp.

$1\frac{3}{4}$ eeuw tot de laatste halve eeuw. Aan de schaal van behandeling van die periode is daarbij niets veranderd.

II. "Tenminste zes uit de algemene en vaderlandse geschiedenis gekozen onderwerpen" enz.

A. Organisatie:

De leraar is volkomen vrij in de wijze van behandelen van de onderwerpen; het lijkt evenwel gewenst een combinatie van klassikale en individuele behandeling te kiezen, waarbij men de klassikale behandeling van b. v. vier onderwerpen of capita vooraf zou kunnen doen gaan om de leerlingen o. m. in te leiden in de zelfstandige bestudering van de twee of meer overige capita.

De individueel bestudeerde capita kunnen resulteren in een werkstuk of in een mondeling verslag aan de leraar of in een referaat voor de gehele klas. Aldus b. v. vier capita klassikaal, één caput als werkstuk, één caput als mondeling verslag en één caput als referaat.

Het verdient aanbeveling om een lijst van onderwerpen samen te stellen, waaruit de leerlingen in de 4e, 5e en 6e klas een keuze kunnen maken.

B. Omvang en inhoud:

Men kan het caput zo omvangrijk kiezen, dat dit een oppervlakkige behandeling als consequentie moet hebben, b. v. de Griekse cultuur, het Pausdom, Oorlog en Vrede, Europese Geschiedenis van 476 tot 1789 enz. Dit lijkt niet gewenst.

Kiest men daarentegen een "zeer beperkt" onderwerp, b. v. de Emser dépêche (als incident), de Pacificatie van Gent (uitsluitend als een moment van vrede tussen Noord en Zuid), het Manifest der Futuristen (als een op zichzelf staande uiting van enkele opstandige kunstenaars), dan heeft dit andere consequenties, die evenmin gewenst lijken.

Er zal een zeker evenwicht moeten zijn tussen omvang en diepgang van een onderwerp. Het is daarom noodzakelijk, dat in de titel of in de nadere omschrijving een duidelijke formulering van de inhoud van het caput en van zijn grenzen wordt gegeven.

Het spreekt vanzelf, dat niet alle onderwerpen gelijke omvang en diepgang behoeven te hebben.

Het nieuwe reglement schrijft voor, dat de politieke, economische, sociale en culturele aspecten van de geschiedenis tot hun recht komen in het totaal van de zes onderwerpen. Dit hoeft dus niet bij elk onderwerp afzonderlijk het geval te zijn.

Het is vanzelfsprekend dat de zes onderwerpen niet gekozen mogen worden uit de geschiedenis van de laatste halve eeuw, maar terwille van een juiste behandeling kan een onderwerp zich wel mede uitstrekken over die laatste halve eeuw.

Het ligt voor de hand te profiteren van de ruime mogelijkheden, die het nieuwe examenprogramma biedt, door de keuze van de onderwerpen niet te beperken tot één eeuw, maar ze te kiezen (of te laten kiezen) uit verschillende eeuwen. Ook valt te denken aan onderwerpen, die een bepaald aspect over een langere periode behandelen, bijv. de wording van de Nederlandse staat.

Wat het kiezen van personen als onderwerp betreft, het gevaar van een oppervlakkige biografie is hier niet denkbeeldig. Wenst men uit didactische overwegingen toch één of meer onderwerpen aan personen te wijden, dan lijkt het noodzakelijk de betreffende figuur te situeren in zijn tijd en de beschrijving niet te beperken tot louter persoonlijke gebeurtenissen.

C. Wijze van behandelen en bestuderen:

Hierin laat het reglement leraar en leerling geheel vrij. Het is echter duidelijk, dat alle mogelijkheden zijn geopend voor zelfwerkzaamheid aan de hand van teksten (uit bronnen of literatuur), historische atlas, platenatlas, leerboek, artikel of monografie. Bij het departement is aangedrongen op steun bij de aankoop van het benodigde materiaal.

III. " . . . Er kan uitgegaan worden van een tekst . . . "

De eventueel aan de kandidaat voor te leggen tekst zal moeten dienen als uitgangspunt voor een gesprek op het examen. Er is dus geen sprake van tekstverklaring.

Het spreekt vanzelf, dat deze tekst, die de leerling vóór het examen eventueel kan worden voorgelegd, tevoren niet behandeld is. De tijd van voorbereiding voor de leerling dient maximaal op 20 minuten gesteld te worden.

IV. De organisatie van het examen:

A. Men mag aannemen, dat de inspectie de gecommitteerden en deskundigen uitvoerig zal inlichten over de wijzigingen van het examenprogramma.

- B. Het eindexamenprogramma schrijft nergens voor, dat de gekozen onderwerpen of de teksten van tevoren aan de gecommitteerden of deskundigen moeten worden bekend gemaakt.
- C. Het lijkt niet noodzakelijk, dat bij het examen van elke kandidaat zowel de algemene als de vaderlandse geschiedenis als de staatsinrichting aan de orde komt.

VOOR ZOVER IN BOVENGENOEMD STUK SPRAKE IS VAN
EEN INTERPRETATIE VAN HET EINDEXAMENPROGRAMMA
IS OVERLEG GEPLEEGD MET DE INSPECTIE.

* * * * *

Er bestaan plannen om in de Paasvacantie te komen tot een gezamenlijke vergadering van leden van onze Vereniging met leden van de "Federatie van Geschiedenisleraars in België".

De gedachten gaan uit naar een dag in de week na Pasen of naar zaterdag, 23 april. Plaats van bijeenkomst zal Antwerpen zijn. Vermoedelijk program een lezing over Antwerpen in de 16e eeuw; misschien rondleiding naar bezienswaardigheden; gezellig samenzijn.

Om te weten of het plan kans van slagen heeft, zou ondergetekende gaarne de namen ontvangen van degenen, die naar deze bijeenkomst zouden willen komen.

Onze Belgische collega's willen graag kennis maken met hun collega's uit Nederland, terwijl het ook voor ons goed zou zijn kennis te maken met hen. Liefst zo spoedig mogelijk een briefkaartje aan:

Dr. B. A. Vermaseren

Willem III Laan 36

Breda.

* * * * *

Vernieuwing en werkzaamheden van de Sectie Geschiedenis van het C. P. S.

Nadat de 2e serie biografieën klaargekomen was, heeft de Sectie Geschiedenis van het C. P. S. een vernieuwing ondergaan.

De collegae Esser (Rotterdam), Hey (Leiden), De Jongh (Waalwijk), Mulder (Voorburg), Reinsma (Den Haag) en Van der Wal (Den Haag) trokken zich terug en de sectie is thans samengesteld uit:

Dr. H. Bruch (1e Chr. Lyceum, Haarlem), J. Holleman (Chr. Lyceum, Utrecht), Drs. H. van 't Hul (Menso Alting Lyceum, Hoogeveen), Drs. A. Plaatsman

(2e Chr. H. B. S. en M. M. S., Groningen), W. in 't Veld (Chr. Lyceum, Apeldoorn), J. Vlasblom (Chr. H. B. S. en M. M. S. "Charlois", Rotterdam) en C. M. H. Bosch (Marnix van St. Aldegonde Lyceum, Haarlem).

De vernieuwde sectie zal in de eerste plaats werken aan de completering van de serie biografieën, nl. aan die uit de periode van + 1500 tot + 1800.

Drie jaar geleden verscheen ten behoeve van het geschiedenisonderwijs in de hoogste klassen van het chr. v. h. m. o. een serie biografische schetsen, die de collegae op eigen wijze gebruiken kunnen. Deze serie bevatte 21 biografieën van personen uit de 19e en 20e eeuw. De eerste schets behandelde O. G. Heldring, de laatste Chaim Weizmann. Elke biografie werd aangevuld met een literatuurlijstje. (Zie voorts bespreking Kleio, 5e jg. 1964, pag. 94 ev.)

Vorig najaar kwam de 2e serie schetsen uit, bestemd voor de eerste klas(sen) van het chr. v. h. m. o. In deze serie worden behandeld: Wat grootten ons leren, Echnaton, Cyrus, Pericles, Socrates, Alexander de Grote, Archimedes, Tiberius Gracchus, Caesar, Seneca, Constantijn de Grote, Augustinus, Bonifatius, Hendrik IV, Bernard van Clairvaux, Innocentius III, Marco Polo, De strijd tegen het water, Claus Sluter, Hans Memling, Filips de Goede, Erasmus, Leo X, Menno Simons, Guido de Brès.

Beide series, van de eerste zijn er niet veel meer, kunnen besteld worden bij het Christelijk Paedagogisch Studiecentrum, Laan van N. O. Indië 259, Den Haag, tel. : 070 - 85 29 05.

De prijs bedraagt per serie, zonder ringband f. 3,50, met band f. 7, --.

Bij bestelling kunt U het verschuldigde bedrag overmaken op giro 2959 van het C. P. S.

Het adres van de sectie is thans: C. M. H. Bosch, Borskilaan 7, Bloemendaal.

* * * *

Verzoek om inlichtingen

De redactie van Kleio heeft het plan opgevat een beredeneerde catalogus te gaan uitgeven van de audio-visuele hulpmiddelen, die ten dienste kunnen staan van ons geschiedenisonderwijs. Aangezien het een praktisch onmogelijke opgave is al het materiaal, dat in overstelpende hoeveelheid voorhanden is, zelf te schiften, zou ik het bijzonder op prijs stellen, indien de collega's mij hun ervaringen met films, grammofoonplaten, diastroken en geluidsbanden zouden willen mededelen.

Drs. E. G. Hoekstra
Europalaan 21
Winterswijk.

Prof. Dr. A. A. Kampman zond het bestuur onderstaand schrijven:

Zeer geachte Heer Pabst,

In verband met mijn vertrek naar Turkije, waar ik de leiding van het Nederlands Historisch Instituut te Istanbul op mij genomen heb en waar ik colleges geef aan de Universiteit van Istanbul, deel ik U hierbij mede, dat mochten docenten in de geschiedenis in de toekomst onderzoeken in Turkije willen ondernemen of een (studie)-reis daarheen willen ondernemen, dan zal ik deze collegae-historici gaarne in het Nederlands Instituut ontvangen. Er bestaat zelfs de mogelijkheid in ons Hospitium logies te verstrekken.

Inmiddels verblijf ik,

met de meeste hoogachting,

Prof. Dr. A. A. Kampman
Directeur

Adres in Nederland:

Hoge Rijndijk 10, Leiden.

Nieuw adres in Turkije:

Hollanda Sefareti,
Istiklâl Caddesi 393
Istanbul-Beyoglu.

HISTORIOGRAFIE OF BELLETRIE ?

Naar aanleiding van J. Presser, ONDERGANG - De vervolging en verdeling van het Nederlandse Jodendom 1940 - 1945.

Deze bespreking behelst een samenvatting (slechts hier en daar met een recent gegeven aangevuld) van een referaat, dat schrijver dezes op 30 juni - onder auspiciën van Dr. H. Klompmaker - voor M. O. geschiedenis-cursisten te Amsterdam heeft gehouden, in een der zalen van de Gemeentelijke Universiteit. Professor Presser, uitdrukkelijk namens de referent uitgenodigd, liet - om te respecteren overwegingen - verstek gaan.

I.

Het schijnt ons gewenst allereerst aandacht te besteden aan "Het geval Presser". Het is immers ongewoon, dat van een studie, die als wetenschappelijk standaardwerk de wereld wordt ingezonden, binnen een half jaar ruim 40.000 exemplaren worden verkocht. En dit voor de niet geringe prijs van bijna f. 30. --. Nota bene in een land, waar van menige voortreffelijke historische dissertatie over een tijdvak van 10 jaar soms nauwelijks 100 exemplaren hun

weg vinden naar mensen van het vak. De goedkope dundruk-editie is zo juist (wij schrijven 15 november) ook voor de T. V. aangekondigd. Er was gelegenheid te wijzen op aanstaande vertalingen in het Engels, Duits en Hebreeuws en (wij volgen diverse dagbladen) op het welsprekende feit (de directeur van het staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf deelde het trots mede), dat na deze nieuwe oplaat van 50.000 exemplaren, ook van deze editie "tenminste een herdruk noodzakelijk zou zijn".

Wij raken terstond in een boeiende problematiek. Het gaat bij al deze reclame immers niet meer om een aangelegenheid van historische wetenschap, maar om de sensatie van het behandelde thema. Een emotionele gebondenheid heeft geleid tot een emotionele explosie.

Objectiviteit dwingt ons nu tot de these, dat Presser's benadering van zijn onderwerp hiertoe aanleiding is geweest. Een geschrift met een

- a) gruwelijke illustratie als omslag
- b) met als hoofdtitel: (zeer aanvechtbaar!) ONDERGANG
- c) met als ondertitel: de vervolging en verdelging van (zeer inexact en eigenlijk fout) het Nederlandse Jodendom
- d) met op de flap aan het begin: dit boek behelst de geschiedenis van een moord. Een moord, tevens massamoord etc.
- e) en aan het eind de rhetorische bombast: "Nog eenmaal op aarde", aldus de schrijver, "moest hun klacht, hun aanklacht weerklinken. Niets was meer over, enz. enz."

Zo'n geschrift dient zich niet aan volgens geserreerde normen, die in het wetenschappelijk bedrijf gebruikelijk heten te zijn.

Wij laten buiten beschouwing het vraagstuk van de eigentijdse geschiedenis, zoals deze gemanaged wordt door het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (de N. R. C. maakte op 16 november een vermakelijke vergissing door in het onderschrift te spreken van Dr. L. de Jong, directeur van de rijksdienst voor oorlogsdocumentatie, met de goedkope uitgave). Natuurlijk kan ook eigentijdse historiografie voldoen aan alle wetenschappelijke normen. Maar als Presser (zie Alg. Handelsblad van diezelfde avond) n. a. v. de losgebroken chaos van "gevoelens van schuld, nalatigheid, onvolkomenheid en daadloosheid" theatraal stelt: "Wie ben ik, dat ik zovelen met enige schuld heb moeten confronteren." - dan luide ons antwoord op deze naar Hare Majesteits fameuze woorden geformuleerde vraag: een Nederlands historicus, die ons na vier decennia confronteert met een zelfde soort problemen, die eenmaal als reactie op Emil Ludwigs biografieën (met oplagen om van te watertanden!) aanleiding waren tot felle protesten van Duitse vakhistorici, later gebundeld in de bekende publicatie Historische Belletristik (München/Berlin, 1929).

Mutatis mutandis gaat het in ons geval om de volgende symptomen, die wij summier signaleren:

- a) Het thema maakt - veel meer dan bij Ludwig het geval kon zijn - als zodanig reeds zoveel furore, dat succes bij voorbaat is verzekerd

- b) De actuele na-oorlogse situatie plaatst ons bijna dagelijks tegenover de griezelige naweeën van een afschuwelijke periode, waarbij duizenden persoonlijk betrokken zijn en blijven (L. de Jong "verdedigt" zijn onbesuise reactie op de 14e stelling van L. Dasberg met een beroep op het Rajakowitsch-proces, dat (hem) zo vers in het geheugen lag. . . " N. R. C. 2. 6. 1965)
- c) Men denkt aan schuld en boete en wil zondebokken etc.
- d) Men verlangt uit zeer verschillende motieven (en van zeer verschillende zijden!) beschrijvingen van de hel, die tot de verbeelding blijft spreken etc. etc. Waarbij tenslotte twee completerende aspecten in ons geval een geheel aparte plaats gaan innemen. Allereerst het beeldende element, in onze tijd door de massa-media de concurrent bij uitnemendheid van de geschiedeniswetenschap (Televisie-uitzendingen, de historicus in Uw huiskamer) en tenslotte het eigenaardige facet, dat het meest onbenullige personage, dat onderduiker was in Brummen of het voorrecht had in Belsen, Westerbork of elders te vertoeven, door een cryptisch dagboek of een of ander dubieus sprookje van moeder de gans plotseling medespeler is geworden op het veld der historie, naast en tegenover Hitler en Professor David Cohen. Allemaal discussiepunten, die een historicus dienen te verontrusten en hem mogen aansporen tot uiterste waakzaamheid.

II.

Om bij de laatste twee punten aan te sluiten. Dit boek kan slechts worden benaderd door de auteur voornamelijk te beschouwen als een literaire vormgever, die een denkbeeld koesterde een epos te scheppen. Symptomatisch is in dit verband zijn (o.i. historisch aanvechtbare - maar in dit geval gaat het tenslotte om belletrie) novelle De Nacht der Girondijnen, die als het ware opweldde uit bestudeerd bronnenmateriaal. Dat de dichter J. van Wageningen in ONDERGANG zijn pseudoniem laat varen en - onder de naam J. Presser - op persoonlijk leed geïnspireerde strofen opneemt als onderschrift onder een foto van een Joods meisje met loshangende haren ("Je lippen, die ik heb gekust" etc. I, tussen p. p. 368 en 369) is nog meer typerend! Maar significant schijnt het daarnaast, dat de hoogleraar te pas en te onpas zo maar letterkundigen citeert als bron. Wij noemen: Marga Minco (I, 10) - Vroman (I, 11) - Schulte Nordholt (I, 31) - het fragment "De vluchtelingen uit Duitsland en Oostenrijk" (I, 418-423) blijft o.i. niet meer dan een literaire evocatie - geïnspireerd op de dichters Lenck en Marcuse - "Vertrek" (II, 369) begint met 2 pagina's letterkundig bedrijf, waarvan de dichter Presser ("Uit een bundel gedichten etc. is nog op te maken, hoe althans bij één anonieme Ned. Jood het besef hiervan zich heeft ontwikkeld" - bedoeld is de auteur zelf) het leeuwenandeel voor zich opeist, deze keer gevolgd door W. F. Hermans (De donkere kamer van Damocles).

Wij laten het voorlopig hierbij, doch niet zonder het essentiële probleem te stellen: was was eigenlijk het bronnenmateriaal, dat de basis van zo'n mo-

nografie toch dient te vormen en voor welke problemen stelde het de hoogle - raar? Tot welke conclusies brachten hem zijn 15 jaren van ijverig onderzoek. Dat juist op het onderhavige gebied der eigentijdse historie voetangels en klem - men liggen, heeft o. m. A. E. Cohen uiteengezet in het Tijdschrift voor Ge - schiedenis, 65, afl. 1/2, pag. 52 (Problemen der geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog). B. A. Sijes liet zijn publicatie over De Februaristaking vergezeld gaan van een beknopte Bijlage Onderzoek en Bronnen. Hoeveel te noodzakelijker schijnt dit met betrekking tot de benadering van het beladen vraagstuk der Joden, waarvan 20 jaar lang een - ook en vooral Joodse - troebele en vertroebelde publieke opinie zich had meester gemaakt. Niets van dit alles. Letterkundigen, domme en begaafde dagboekschrijvers, (vooral literair-psychologische analyses als die van Etty Hillesum boeien Presser), flarden van acten spoken rond in de al te karige noten, waar naast anderen "histo - rici" als S. J. R. de Monchy, W. Drees, H. Wielek etc. etc. opduiken. Rijp en groen kris kras door elkander - zonder enig houvast. En vinden we tenslotte het enige theoretische zinnetje in dit tweedelige, rijk geïllustreerde "standaard - werk", dan lezen wij in de twee alinea van pagina 3: "Van de moord op die honderdduizend Joden in Nederland wil dit boek, als in de aanhef gezegd, de geschiedenis geven, niets meer, niets minder dan de geschiedenis, het bericht dus van de feiten in tijdsvolgorde en oorzakelijke samenhang, een bericht, be - rustend op documenten en op elk punt controleerbaar." Simpel vertaald: een heel ouderwetse kroniek dus met een sterk persoonlijke inslag, van een auteur, die niet aarzelt zelfs zijn portret met de Joodse J te laten opnemen (I, t. o. pag. 64). En die door het verhalen van alle gruwelen zijn boek tot speelbal maakt van een pragmatisch gestemd publiek van goedwillende vaderlanders, als wier tolk ons aller Dr. Willem Drees (aldus de recente folder van de Staats - uitgeverij) zich aldus laat gaan:

"Presser's boek is een studiewerk, waaruit wij zullen moeten leren. Wij zullen er uit leren hoe peilloos diep de mens kan zinken.

Wij zullen uit het boek van Presser moeten leren hoe wij betere mensen kunnen worden."

III.

Bestond er wetenschappelijke behoefte aan deze kroniek? Wij geloven dit op goede gronden te moeten betwijfelen. In Onderdrukking en Verzet heeft Abel J. Herzberg een Kroniek der Jodenvervolgving gegeven, die terecht is geroemd en waarvan ook terecht een aparte editie verscheen (O. en V. III, pag. 5 tot 255).

Vergelijking van beide publicaties lijkt ons zelfs in het voordeel van Herzberg uit te vallen. Herzberg - geen vakhistoricus - geeft een verantwoord over - zicht in een sobere, aangrijpende stijl. Oost-Joods van origine, van meet af aan positief Joods ingesteld, geeft de gevierde schrijver van Amor Fati en Tweestromenland (als historiebron met alle critiek en reserve te hanteren) een

boeiend relaas van de Joodse jaren 1940-1945, dat voorlopig als samenvatting mocht gelden. Sedertdien was het wachten op het bronnenmateriaal. Mét een kritische analyse daarvan, neergelegd in een prozaische editie - zonder plaatjes - à la de R. G. P. Desnoods gevolgd door een uitvoerige bloemlezing. Daarmee zou iedere latere historicus beter kunnen werken dan met de gedetailleerde gruwelen, die al een vervolg dreigen te krijgen (Alg. Handelsblad 16/11). Historiografisch zijn we met ONDERGANG geen stap verder gekomen. Te merkwaardiger is daarom vooral Herzberg's recensie in de Volkskrant, die ONDERGANG onfeilbaar verklaart. Aan deze bijbel mag niet getornd worden - "Presser heeft het gezegd". Men ondergaat de vreemde indruk, slachtoffer te worden van een soort historische Trust-vorming, die de markt gaat beheersen. Herzberg leidt (waarom in godesnaam) de 2e druk van De Nacht der Girondijnen in (waarvan de inleiding wordt aangehaald II, 287/288). Herzberg laat op de omslag van de Engelse editie zelfs afdrukken, dat men tot Dostojewski terug moet gaan om iets dergelijks (als De Nacht der Girondijnen) te vinden (N. R. C. 28. 3. 1964 - Bijvoegsel). Presser roemt Herzberg (II, 463) - als een "kroongetuige bij uitstek" - Presser roemt ook steeds L. de Jong - en L. de Jong roemt Presser. Wat heeft dit allemaal te betekenen? Het gaat ons allen toch om het zuiver houden van het historische handwerk.

Conclusie? In Herzberg's kroniek bezaten we een handzaam overzicht. Presser breidde dit uit door in details de gruwelen verder uit te meten. Die gruwelen kenden we reeds lang en we zullen ze nog steeds gedetailleerder kunnen leren kennen. Maar heeft daarmee - zo vragen wij - deze nieuwe best-seller, wie dan ook in wetenschappelijk opzicht verder gebracht? Concreter: heeft het b. v. ons inzicht in de wording van het Joodse vraagstuk verdiept, verscherpt? Zo uiterst belangrijk, omdat ondanks de oorlogsgruwelen het anti-semitisme in Duitsland en elders rustig voortwoekert en ook in Nederland eer sterker dan zwakker is geworden. Zouden alle lezers de nateve gevolgtrekking maken, waarvan Dr. Drees gewaagt? Hoevele kopers van ONDERGANG zullen niet intens genieten van deze ONDERGANG, zoals zij vroeger genoten van de nationaal-socialistische geestesproducten. Mij stemmen de astronomische getallen van de verkoop niet al te gerust. De algemene critiekloze aanvaarding van dit boek in de Nederlandse pers demonstreert hoogstens een symptomatische vervlakking des geestes, die morgen reeds naar een tegendeel kan overslaan (het is vaker geschied). Bovendien - klemmender vraag - wist men na 20 jaar nu echt nog niet, dat meer dan 100.000 Nederlandse Joden werden vergast? Sinistere aangelegenheid. Maar goed - over het Joodse probleem wordt men in al deze bladzijden niets meer gewaar dan de bekende uitwassen. Stel, dat men toch op het standpunt blijft staan (begrijpelijk!) dat zulke analyses te ver zouden gaan, dan blijft met betrekking tot beschuldigingen van het Nederlandse Ambtenaren-apparaat, tot het kern-vraagstuk "hulp aan Joden" etc. het niet meer dan wetenschappelijk zindelijk hier iets te poneren over het vraagstuk Jood-niet-Jood in Nederland dat immers aan de vooravond van onderduik -

door onderduik - door manifest optreden van het Joodse vraagstuk etc. plotse-
ling anders werd gesteld dan ook de Presser van 1939 had verwacht. Lees voor
de bepaling van het niveau slechts de pagina's II, 125-126-127. Wij komen
via deze gedachtengang tot de probleemstelling of dit boek een brok Joodse
historie wil geven dan wel een triest stukje Nederlandse geschiedenis, treffend
uitgebeeld door een Joodse Nederlander. Wij kunnen kort zijn: van het laatste
geval is sprake. ONDERGANG hamert op het leed, de Joden aangedaan door de
Duitsers. Het past in een reeds lang verouderd schema van Galoet-literatuur,
die vroeger appelleerde aan het "rachmones" (= medelijden) van de niet-Joden
en thans - na de gevaarlijke en voorlopig tot niets verplichtende populariteit
van het oude volk (vooral na de stichting van de staat Israël) op de veelal onge-
nuanceerde schuldgevoelens van de talloze gretige kopers en lezers, die het
boek misschien wel als een pseudobijbel op de schoorsteenmantel leggen (De
Groene). Zelfs het completerende caput over de Joden, die zich nog meer zou-
den hebben verzet dan de Gojiem, ontbreekt niet. Het is aan dit hoofdstuk,
dat wij Presser's wetenschappelijke methode zullen toetsen. Voor zijn ideolo-
gisch fundament scheen ons adaequater de uitvoerige beschouwingen over de
Joodse Raad, waarmee wij onze bespreking vervolgen.

IV.

Presser leidt dit centrale, gecompliceerde thema in (I, 78) met de volzinnen:
"Alle caesuren in dit verhaal zijn willekeurig, maar er zijn tijdstippen aan te
geven, waarop in de stroom der gebeurtenissen versnellingen optreden. Zo in
februari 1941, toen het wel tot alle Joden - en tot vele niet-Joden - moest
doordringen, welk een gevaar de eerstgenoemde groep bedreigde, omdat toen
voor het eerst op belangrijke schaal Joden werden beroofd, mishandeld en weg-
gevoerd. Klein voorspel dat alles, weten wij nu, van wat volgen zou. "
Wij laten de redactie voor rekening van de auteur. Dat alle caesuren in
ONDERGANG willekeurig zouden moeten zijn, lijkt ons aanvechtbaar. Maar
terzake van het door hem hier wel bedoelde snijpunt de roerige februaridagen
van 1941, wordt op laakbare wijze gesimplificeerd. Zeker: de oprichting van
de Joodse Raad als zodanig én de februaristaking (aldus de titel van dit hoofd-
stukje) hebben met elkander te maken. Maar alleen een kroniekmatig verhaal
kan daarmee volstaan. Niet alleen een critische inleiding in het bronnenmate-
riaal ontbreekt, maar ook een paar honderd bladzijden over de structuur van
het Nederlandse Jodendom, zoals zich dat sedert + 1800 had ontwikkeld - toe-
gespitst op de jaren tussen 1933 en 1940 - en vooral de maanden daarna.
Eerst door zulk een analyse worden de jaren 1940 en 1941 duidelijk en - krij-
gen wij het juiste zicht op de houding van de Joodse groep. Presser's beschou-
wingen komen niet uit boven een journalistiek relaas van afschuwelijke feiten,
die al bijna 25 jaar gemeengoed waren van Joden en niet-Joden en die we nu
zo graag eens zagen toegelicht - desnoods zonder plaatjes.
In beknopt bestek stellen wij hier: De Duitsers werden in Nederland geconfron-

teerd met een Joodse groep, die sedert anderhalve eeuw was "geëmancipeerd". Een groep, die als het ware sedertdien drie emancipaties had doorgemaakt:

- 1) de officiële van 1796, die slechts een kosmopolitische kopgroep ten goede kwam
- 2) die van 1848, toen het politieke liberalisme de Joodse middenklasse de weg opende naar de Nederlandse maatschappij en
- 3) die van + 1890, toen het socialisme de stoot gaf tot politieke bevrijding van de Amsterdamse proletariërs. De vrijheidspioniers van 1796 waren omstreeks 1848 al voor een groot deel door doop of anderszins geassimileerd. De liberalen hadden sedert het midden van de vorige eeuw de leiding in handen van de kerkgenootschappelijke instituten, die de plaats hadden ingenomen van wat vóór 1800 het nationaal-religieuze domein der Joodse natie had uitgemaakt. Jood in de synagoge (waar de officiële gezagsdragers steeds minder verschenen) - mens in de maatschappij. Zie daar het devies van mannen als A.C. Wertheim c.s. Zij lieten de interne leiding der instituten gaarne over aan burgerlijke Rabbijnen, die - min of meer ook academisch gevormd - tot echte geestelijken naar Westeuropese snit evolueerden.

Nadat de proletariërs omstreeks 1890 de synagoge hadden verlaten, was er niet zo heel veel meer over van de geestelijke kracht ener gemeenschap, die als haar belangrijkste taak was gaan zien: het handhaven en laten functioneren van instituten, die meer en meer doel in zichzelf waren geworden. De zo geheten orthodoxie verloor geleidelijk meer aan betekenis en ontleende op de duur haar enige waarde aan een conservatieve, politiek liberale, gedragslijn, die door de indifferente meerderheid der kerkgenootschappelijke Israëlieten als het meest ongevaarlijk werd gezien met betrekking tot de buitenwereld. Vandaar de aanvankelijke controversen (extern) met de socialisten en (intern) met de Zionisten. De scherpe kanten van deze ontwikkeling waren echter al lang historie geworden, toen Hitler in 1933 het Joodse Vraagstuk stelde. En wel zo evident, dat de 120.000 Nederlandse Joden zich plotseling (of ze nu orthodox, indifferent, socialistisch of zionistisch waren) geplaattst zagen tegenover een modern antisemitisme, waarmede zelfs veel grotere en positief ingestelde centra zich geen raad wisten.

De magere 7 jaren tussen 1933 en 1940 verdienen een Joodse tegenhanger van de taaie, rooie rakkers en de parade der mannenbroeders. Niets bleef ons bespaard aan tomeloze angst en stuitende affecten in een Joodse groep, die in 1937 meehielp om Colijn's macht te bevestigen, die voor de "Duitse" vluchtelingen, onder auspiciën der reactionaire Nederlandse autoriteiten Westerbork creëerde. En die in 1940 volstrekt onvoorbereid oog in oog stond met een vijand van Nederland, die in elk geval de Nederlandse Joden wilde vernietigen. Iets, dat tussen 1940 en 1941 zeer veel Joden nog niet wilden beseffen. Het aandeel der onzen aan al de bewegingen en acties van mannen als De Quay c.s. is hoogst instructief. Wij onthouden ons nu nog van details. Wat in februari 1941 gebeurde - en dit had de historicus Presser moeten durven stellen -

was de testcase van een gedesintegreerde groep bange Joden, waarvan zovelen zich na de catastrofe en na de stichting van de staat Israël zijn gaan beschouwen als een symbiose van mythische slachtoffers en bij de gratie van Mosje Dayan - legendarische helden.

Afdoende hadden de Duitsers in 10 maanden de situatie ter plaatse - in Amsterdam - bestudeerd. Rondom de Jodenhoek zou het spel worden gespeeld. Met een eventueel verzet (waarover straks) hielden zij rekening. Zij wisten toch wel, dat de officiële Joodse instanties, als eersten, zulk verzet zouden afraden en breken. Het kiemende "volksverzet" kon - zo zagen onze vijanden het feilloos - alleen maar worden geëlimineerd door de verantwoordelijkheid over te dragen aan de officiële Joodse gemeenschap van Amsterdam, die men in haar totaliteit verburgerlijkt en amorf genoeg wist om zich niet verder aan avonturen over te geven. De razzia's ter plaatse zouden op het moment herhalingen voorkomen!

Zij hadden goed gezien. Want de "Joodse Raad voor Amsterdam" ontwikkelde zich binnen enkele dagen tot het instituut, dat de Duitsers zich hadden gedroomd. Nog even waren daarin ook enkele "buurtbewoners" uit de Jodenhoek opgenomen, maar dit scheen al spoedig een rest-situatie. Onder invloed van Professor Cohen - onmiddellijk door Asscher als zijn partner gezocht en gevonden - werd de nieuwe leiding van het Joodse Amsterdam samengesteld volgens de geijkte maatstaven der gegroeide verhoudingen. Beide Kerkgenootschappen waren ruim vertegenwoordigd, maar ook de zionisten deden mee en (psychologisch voortreffelijk gezien) de socialisten. Dat de leiding van de Algemene Nederlandse Diamantbewerkersbond (A. N. D. B.) mede in deze "Raad" werd opgenomen, demonstreert een geraffineerde kijk op de interne verhoudingen. Het Amsterdamse Jodendom, zoals het daar vertegenwoordigd was, was - Joods en revolutionair gezien - al vóór 1940 doodgebloed. Dat de verburgerlijkte, "kerkgenootschappelijke" kringen niet tot enig verzet in staat of bereid waren, voelde ieder. Maar dezelfde tendensen beheersten ook de leiders en de grote groep der georganiseerde Joodse socialisten. Al erg ver achter ons lagen de romantische dagen, toen een "rode" Joodse voorman, daarover gepolst, zijn ridderorde weigerde, omdat hij voor die (Nederlandse) leeuw geen hok had. Er wordt door Presser tomeloze en ongenueanceerde critiek naar voren gebracht op deze Joodse Raad van Amsterdam, maar het viel na de oorlog niet mee een Joodse Ereraad samen te stellen, omdat nagenoeg alle Joden zijn bescherming (het beruchte "stempel") hadden aanvaard. Uitgezonderd bleven daarvan - in grote lijnen - de echte proletariërs, die in dit vergevorderde uur zonder meer werden opgeofferd. Wij allen, die een stempel hebben aanvaard, dragen mede schuld en zijn mede verantwoordelijk.

De Joodse Raad was de onontkoombare resultante van een historisch proces. Alleen van dit gezichtspunt uit kan men, als eigentijdse historiografie aanspraak wil maken op de naam wetenschap, de houding van Asscher en Cohen evenwichtig beoordelen. De Joodse Raad was het Nederlandse Jodendom. En al de gruwel-

verhalen kunnen ons niet doen vergeten, dat de grote massa der Nederlandse Joden, ook en vooral de intellectuelen, via deze Joodse Raad met de Duitsers hebben gecollaboreerd, om te trachten hun eigen hachie te redden. Niet erger maar vooral niet beter dan de overige Nederlanders. Dat de consequenties voor de Joden zo heel veel erger waren, staat daarbuiten. Wat zouden zulke weinig strijdbare Joden hebben gedaan als ze toevallig Gojiem waren geweest? Men zij voorzichtig met autobiografieën.

Dat Presser in zijn boek dit ongenueanceerde beeld weergeeft, stemt tot nadenken. Zijn Geschiedschrijving van de Joodse Raad volgt de stem van het publiek, dat - omdat dit alles zo schrijnend op miljoenen inwerkt - partij is geworden in aangelegenheden van onze wetenschap, die mede daardoor aan grote gevaren is blootgesteld. Stel eens, dat de schrijver de moed zou hebben opgebracht om kritisch de hand in eigen boezem te steken en in te gaan tegen de stilzwijgende communis opinio van zovelen. Hoe gevaarlijk deze contemporaine historie, als verlengstuk van het critiekloos compromis der massa, die zich nu nog ten overmate geruggesteund weet door een dik boek van een professor in de geschiedenis.

V.

En het "Verzet van Joden" dan, waarmee deel II begint! Zo ergens dan staan wij hier voor raadsels. Van pagina 3-18 (1% van het boek) worden wij geplaatst voor een hoofdstukje, dat als belangrijkste conclusie bevat, als zoude "het verzet der Joden kwantitatief - natuurlijk relatief - het niet-Joodse hebben overtroffen", een stelling van Presser ons reeds uit een vroegere publicatie bekend (Schrijfsels en Schrifturen, 1961). Een man der wetenschap zou, alvorens dit te formuleren, althans twee zaken duidelijk moeten maken:

- a) wat dienen wij te verstaan onder verzet i. c. dat van Joden
- b) uit welke bronnen distilleer ik de gegevens.

Welnu: onder verzetsbeweging hebben wij (cf. C. B. van Haeringen, Ned. Woordenboek, 1956) te verstaan: "een geheime organisatie tot tegenwerking van de bezettende macht." Waar vinden wij daarvan iets in de bronnen, dat Presser's vergaande conclusie kracht bijzet?

Pag. 3 bevat een sobere alinea, die reeds a priori tot nadenken stimuleert en daarom hier in extenso worde geciteerd.

"Misschien biedt bij geen enkel onderdeel van dit verhaal de documentatie zoveel moeilijkheden als bij dit. Zo ergens, dan is hier een reconstructie ontmoedigend lastig en voor een zeer groot deel ondoenlijk. Wat voor de geschiedenis van het gehele Nederlandse verzet moet gelden, geldt voor het Joodse nog veel en veel sterker: zo vele dragers zijn gestorven, er is zo weinig vastgelegd (uiteraard). Wij moeten het hier ook veelal doen met persoonlijke herinneringen van mensen, die vaak niet meer willen spreken en waarvan een aantal - en dat geldt natuurlijk voor de Joden - het land verlaten heeft. Niettemin moest de historicus toch maar pogen hen aan het spreken te krijgen, soms met succes,

soms zonder. En verder iets zien te ontlokken aan de weinige documenten en speuren naar iets dat haast niet op te speuren valt, patchy in space and spasmodic in time. Een klein voorbeeld moge dit illustreren: wanneer hij in de een of andere documentatie, bijvoorbeeld in de verslagen der Enquêtecommissie, een Joodse naam tegenkomt in de beschrijving van een verzetsdaad: waar is dan het houvast, dat het hier inderdaad om een Jood ging, terwijl er een zware oorlogsmisdadiger met de naam Polak rondliep (om van andere voorbeelden maar te zwijgen)?"

Volgt (zelfde pagina) een nuchter vaststellen, waarom van Joods verzet als zodanig eigenlijk geen sprake kan zijn, zoals bijvoorbeeld in Polen. Met als juiste voorlopige conclusie:

"De Joodse groep? Men kan zich niets heterogeners indenken: anthropologisch, economisch, sociaal, politiek, religieus, cultureel; van een enigszins uniforme geestesgesteldheid geen sprake. En de organisatie achter een zodanige basis? Jarenlang het kerkgenootschap, waarvan tallozen waren vervreemd, een zuiver burgerlijke instelling van liberale kleur, boven een massa, van wier noden ze bitter weinig begreep, fel gekant tegen elk massaal, revolutionair verzet, conformistisch, conservatief. Er was geen enkel orgaan, dat de Nederlandse Joden werkelijk bond, geen enkel, dat de illegale organisaties en haar leiders kon opleveren, toen ze nodig waren. De Joodse verzetsstrijders werkten, alweer: voor zover ze zich niet identificeerden met de niet-Joodse, vrijwel zonder een Joods achterland."

Er zijn dan al 2 bladzijden van de magere 15 voorbij. Nu volgt een suggestieve mededeling:

"Op het eerste blad van de in 1960 in het gebouw van de Tweede Kamer opgestelde Erelijst van Gevallen vindt men onder de daarop staande elf namen twee van Joden. De geschiedschrijver zal waarlijk niet pogen de lezer om te praten, dat deze verhouding, twee op elf, voor de volgende bladen geldt: het is natuurlijk toeval, maar is het helemáál toeval? Nog eens: hoe groot was het Joodse verzet? Is er een kwantitatieve waardering mogelijk? Aan uitspraken hierover ontbreekt het niet, zowel tijdens als na de oorlog; de historicus wil daar aan een tweetal toevoegen, die hij in de vorm van stellingen zou willen gieten. De eerste is, dat het verzet door Joden van Duitse zijde evenzeer is overschat als van niet-Joodse Nederlandse zijde onderschat. De tweede, dat dit verzet van Joden kwantitatief - natuurlijk relatief - het niet-Joodse heeft overtroffen." De bladzijden 5 en 6 relativeren voorts de historische waarde van de mededelingen der Duitsers, ook ten deze. "Iemand als Lages rook overal Joden", heet het, maar desondanks: diezelfde Rauter was toch ook gefrappeerd door de opvallende Joodse invloed bij dozijnen spionage- en sabotageprocessen:

"De Joden waren de saboteurs bij uitstek; zij waren de voornaamste drijfveer achter het hele Nederlandse verzet, heet het elders;"

Feiten - vragen wij ongeduldig. Onderaan pag. 6 de - evenmin geadstrueerde - mededeling, "dat de eerste echte Nederlandse knokploegen. uit

Joden hebben bestaan, " "Ook dat in de jaren vóór de oorlog. " Volgen willekeurige gegevens, die uit de aard der feiten niet met het verzet, dat toch alleen maar verbonden kan worden aan de oorlog, te maken hebben. We zijn intussen aangeland op pagina 7, die ons informeert over Presser's mathematische methodiek. Van Randwijk stelt, aldus de historicus, dat in het illegale werk voor Dolle Dinsdag nog geen 10.000 Nederlanders optreden. Steeds weer dezelfde namen frapperen hem. Welnu! "Op 140.000 Joden zijn enige honderden namen door de schrijver gevonden. Wanneer Van Randwijk's veronderstelling als juist mag gelden, zou onze tweede stelling al bewezen zijn. . . . " Wij zijn nu op Presser's spoor zelfs geneigd tot nog gunstiger cijfers te komen, als wij n.l. die honderden mogen aftrekken van de door V.R. bedoelde 10.000! "Saul heeft zijn duizenden verslagen, maar David zijn tienduizenden." Maar waar blijven ze dan toch? Volgt - "alvorens in bijzonderheden af te dalen" - een uitvoerige alinea over D. de Miranda, de oprichter van een vooroorlogse militante Joodse organisatie, die o.m. op 1 april (een echte Joodse geuzendatum) - anno 1940! - "nog een vergadering hield in het Amsterdamse Bellevue. . . ." Menno ter Braak, Van Duinkerken, Koos Vorrink en Maurits Dekker waren aanwezig. Ruim een maand later vielen de Duitsers echter eerst onsland binnen en zo maar van zulk een vergadering een prelude te durven maken op de februaridagen van 1941 grenst aan geschiedvervalsing of is het reeds!

Nu presenteren zich (8 tot onderaan 10) 3 bladzijden over Mr. L.E. Visser, waarover later. Gevolgd, dit exposé, door enige episoden uit de geschiedenis van het Joodse Verzet. We moeten er gauw bij zijn, want over 7 pagina's "ist alles vorbei". Er komen nu enkele gevallen van niet-Nederlandse Joden of van niet-Joden. Te weten:

- 1) "Koco" uit de Van Woustraat, een geval, dat ik van vrij dichtbij meemaakte en dat naar mijn mening niet veel met het echte verzet te maken heeft gehad.
- 2) Walter Süskind en Schuschu Simon, een chaloets (Palestina-pionier) wiens geestelijke signatuur bij uitstek demonstreerde waarin het Nederlands-Joodse element nu eigenlijk te kort schoot!

Want Presser vergeet bij het noemen van 140.000, dat daartoe enkele tienduizenden emigranten uit Duitsland (én Oost-Europa) behoorden. Joods historisch is het niet eens opvallend, dat helden als Schuschu de weg vonden naar het echte Nederlandse verzet, waarin Joop Westerweel optrad, die van dit kleine hoofdstukje over Joods verzet eigenlijk het leeuwenandeel voor zich opeist! Ik zou kunnen aantonen - en ik zal dit t.z.t. niet nalaten - dat revolutionaire chaloetsiem een gesloten deur vonden bij Joodse "Marxisten", die hun bedrijf te gevaarlijk achtten! Intussen bevinden wij ons op pagina 16, alwaar citaat uit circulaire van Dr. Harster, Befehlshaber der Sicherheitspolizei und der S.D., gedateerd 21 juli 1941. "Op een onzer bureaux heeft zich dezer dagen het volgende geval voorgedaan. Een binnengevoerde Jood was in een kamer,

waarin zich verscheidene beambten van dit bureau bevonden, met het gezicht naar de muur voor een verhoor neergezet. Desondanks is het hem gelukt, van een kapstok waaraan het koppeltuig met pistooltassen en pistolen van de in die kamer arbeidende beambten opgehangen was, een pistool weg te nemen en op een beampte aan te leggen. Alleen het feit, dat er geen patronen in de loop zaten, heeft onafzienbaar onheil voorkomen. "

Alsof we niet moesten verwachten, dat deze misdadiger - toen al - atoom-bommen zou zoeken in Joodse kinderkrijsjes en misschien over aanwijzingen beschikte, dat gelijk in de dagen van de Zwarte Dood, die gevaarlijke Joden om hun vijanden te vernietigen, zelfs de Westerschelde hadden vergiftigd en het Tjeukemeer. Na dit alles een algemeenheid, bovenaan pag. 17:

"Vele tientallen moet het omvatten, honderden zelfs. Er is geen denken aan, ze op te sommen; ook hier moet de geschiedschrijver maar hopen op de latere bewerker van juist deze speciale materie. "

Al afwachtende passeren we aan het slot van dit caput de dappere Leo Frijda en enkele andere heldhaftige figuren. Om tenslotte te belanden bij een Joods verzetsblaadje De Keten (uit de allerlaatste fase van de bezetting). Dan - als apotheose - de romantische slotregel:

"Misschien zou er, indien er een behoorlijk Joodse groep ware overgebleven, een hele folklore om Joodse verzetsdaden zijn ontstaan van durfals, saboteurs, "brutale bliksems", kortom, om toch maar het al te vaak gebruikte, al te veel misbruikte woord te bezigen, Joodse helden, die bij niemand behoeven achter te staan, noch in gedrag, noch in aantal. "

Wat had nu een historicus met het hem toegankelijke materiaal kunnen en moeten doen? Allereerst - speciaal hier - het materiaal kritisch schiften. Dan: zich voor ogen stellen wat in het midden zou zijn te brengen over Joods verzet - toch nog! - temidden van een amorfe Nederlands-Joodse groepering. Een fascinerende analyse zou dan binnen zijn horizon zijn getreden. Immers slechts naar twee zijden handhaafde zich de Joodse waardigheid! Om met een principiële negatie te beginnen:

1. Niet bij de overgrote, indifferente meerderheid, die de Joodse Raad - hun historische vertegenwoordiging - gestalte gaf.
2. Ook niet bij de Zionisten, die hun medestander David Cohen volgden en de "veilige" baantjes door hem verwierven, tot in de Expositur (en die het na de oorlog rustig weer tot de allerhoogste functies in de Zionistenbond brachten!). Elders analyseerden wij, waarom deze zogeheten bewuste, want nationale Joden tot zulke consequenties konden komen, waarom juist zij de eeuwenoude nationaal-religieuze discipline ("alle Joden borg voor elkander") zonder meer met voeten hebben getreden. Hun beweging was altijd al te theoretisch geweest. Bovendien gebruikten hun doctrines het anti-semitisme (waaruit het Westeuropese Zionisme evenals zijn nationalistische tegenvoeter, het Nazisme, zijn voornaamste krachten puurde) als propagandamiddel bij uitstek ("hebben wij het niet altijd voorspeld. . . ."). En tenslotte: de

Zionisten "verneinden" de Emancipatie, die - in hun denksysteem - de assimilatie had veroorzaakt en aldus de ondergang van het Joodse volk. Zo hardnekkig zetten zulke dogmata zich in veler hoofden vast, dat een nationaal-Joodse Opperrabbin peinsde over de unieke kans in Amsterdam weer een Joods autonoom centrum te vormen, met Getto en al. In zulke denkstelsels zou Joods verzet tegen de moffen - als zijnde anti-Zionistisch - zelfs verboden moeten worden.

3. En tenslotte evenmin bij de Joodse reformistische socialisten, waarvan sommigen na de oorlog theorieën de wereld inzonden, als zou de Joodse Raad bij voorkeur anti-proletarisch hebben gehandeld. In elk geval niet anti-proletarischer dan zichzelf!

Waar men Nederlands-Joods verzet ontmoet, is men aangeland in 2 zeer beperkte milieus, die in 1941 waar maakten, dat er voor Joods "gebied" gevochten kon worden. In de Amsterdamse Jodenhoek leefden nog proletariërs, ja paupers, die in februari 1941 hun nationaal domein verdedigden. Zij zelf zouden zo'n these nauwelijks aanvoelen, maar intuïtief was hier wel degelijk sprake van een klein, doch bloedecht broertje van het Warschauer Getto.

De interessante poging der Duitsers om die al lang uitgebluste Jodenwijk symbolisch (anti-semitisch) leven in te blazen, accentueert dit op geheel onverwachte, originele wijze. Hoezeer dit hoogst opmerkelijke facet de schrijver ontging, blijkt uit de omissie, dat de vechtpartijen in de Jodenhoek alleen maar worden gereleveerd bij de februaridagen. Hoezeer ideologische gezichtspunten bij Presser ontbreken, ondervindt de critische lezer hier het pijnlijkst!

Te merkwaardiger dit alles, omdat in die februaridagen ook temidden van de avant garde der communisten (deze grote, natuurlijke inspiratoren van de staking) Joden voorkomen in een mate, die tot nadenken moge stemmen. Hier overschrijden wij eenmaal bewust de ons gestelde grenzen en vragen wij: waarom hier niet een onbevangen pagina 174 uit Sijes geciteerd?

"Behalve deze personen waren de Duitsers er in geslaagd reeds kort na de staking enkele communisten te arresteren wier gezindheid hun bekend was. Reeds voor de staking hadden zij contact met een lid der CPN, dat goed met de organisatorische structuur en politiek van deze partij op de hoogte was. Op 20 februari berichtte deze spion dat de opbouw van de illegale CPN voltooid was. Tot arrestatie ging de S. D. nog niet over, daar men "het spel wilde voortzetten, met het doel in de top van de organisatie binnen te dringen." Door de staking, alsmede door de aankondiging, dat op 6 maart weer gestaakt zou worden, veranderde de Sicherheitspolizei echter haar tactiek. Nadat op 27 februari reeds vier communisten waren gearresteerd, volgden er spoedig meer en in verloop van 2 maanden werden 22 "topfunctionarissen" en ongeveer 90 personen van het lagere kader gearresteerd. Hellendoorn en Coenradi werden gefusilleerd; Heemskerk met wie zij beiden op de zaterdagavond vóór de staking waren bijeengekomen, kreeg levenslange gevangenisstraf en overleed later in een concentratiekamp. Tegelijk met de twee eerstgenoemden werd ook J. Eyl gefusil-

leerd, die op 26 februari, terwijl hij manifesten uitgaf, op aanwijzing van een N. S. B. -er gearresteerd was. De terechtstelling van deze drie communisten vond op 13 maart plaats, gezamenlijk met het fusilleren van de 15 "Geuzen" die reeds vóór de februari-staking gearresteerd waren. Van de 110 gearresteerde communisten werden twee en twintig vervolgd. Daar hun optreden plaats had gevonden vóór 22 juni 1941, de dag waarop de Duitsers de Sovjet-Unie binnenrukten, werden hun handelingen niet als begunstiging van de vijand beschouwd en vond het proces, dat in september 1941 werd gevoerd, niet voor een militaire rechtbank plaats. De tegen hen uitgesproken straffen varieerden van twee tot zeven jaar tuchthuis. Drie hunner, Adr. van Waert, B. Hottinga en J. van Weezel, keerden niet uit de concentratiekampen terug.

In verband met de oproep van de CPN om op 6 maart in staking te gaan, arresteerden de Duitsers daags tevoren L. Schijvenschuurder die hiervoor manifesten had aangeplakt; hij werd op 6 maart gefusilleerd. "

Resumeren wij: op de Jodenbreestraat anno 1941 verkreeg het Joods verzet mede reliëf door een groep communistische Joden, die door hun onvertroebelde ideologie strijdbaarder bleken dan alle Rabbijnen, parnassiem, vakbondsbestuurders, professoren en andere loslopende intellectuelen tezamen (de dichters inclusief: "Joden schreven verzetsgedichten", II, 17). Van wie anders moest men trouwens de strijd op straat verwachten? Hoevelen van deze helden zouden aanwezig zijn geweest op die gedenkwaardige vergadering in Bellevue, 1 april 1940? Op 6 maart 1941 viel de Jood Leen Schijvenschuurder als eerste Nederlander voor een Duits vuurpeloton. Vergelijk in dit verband ook Ger Harmsen in De Gids van 1963 (II).

Tot zover de proletariërs. Als Nederlander aan de top streed ook - als eenling - Mr L. E. Visser voor de belangen van zijn mede-Joodse-Nederlanders. Van zijn achtergronden worden wij bij Presser niets gewaar. Slechts dat hier een Joods historisch fenomeen tot ons gaat spreken, maakt het optreden van deze figuur interessant. Visser was geen Zionist en nog minder proletariër. Hij behoorde tot een burgerlijke bovenlaag, die de Emancipatie niet kruiperig als een gunst aanvaardde, zoals die Joden die vóór 1940 toch nog meer prijs stelden op het begrip Israëliet. Zijn humanistische gedachtenwereld stelde deze Emancipatie als een redelijk en zedelijk postulaat, rechtstreeks voortspruitende uit de wijsbegeerte der 18e eeuw. Dat hij zich - als leidende figuur in en achter de Joodse coördinatie-commissie - een tijdlang tegenover de Joodse Raad kon handhaven buiten Amsterdam, is weer een belangrijk trekje. Het Joods klimaat van de hoofdstad was nooit zo puur! En dit is alzo gebleven tot de huidige dag!

In het regeringscentrum Den Haag vocht Visser in de departementen tegen de discriminatie, die hij strijdig wist met de rechtspositie der Joden. Tot zijn natuurlijke houding werkten ten overmate nog twee elementen samen: zijn subtiel gevoel voor recht en zijn Joodse saamhorigheidsgevoel. Hun synthese werd voor hem normatief op het moment dat een bezetter de rechtspositie der Joodse

staatsburgers aantastte. Als Nederlander streed hij voor Joden - de hoogste verschijningsvorm binnen het kader van een geëmancipeerd Joods geslacht. De vechtende Jodenjongens op Breestraat en Waterlooplein pasten in een historie van eeuwen. In de slanke jurist, die wandelde over het Plein, manifesteerde zich het fenomeen (leerzaam voor zionisten!), dat zelfs anderhalve eeuw gelijkstelling nog niet eo ipso tot verlies van Joodse waardigheid behoeft te leiden.

En daarmee is het hoofdstukje van dit Joodse verzet afgedaan. Hoeden wij ons voor het al te gemakkelijk uitglijden op dit doornige gladde pad der apologeten. Gelijk Professor Presser overkomt. Natuurlijk zijn er wel wat Joden geweest, die als helden naast niet-Joodse Nederlanders hebben gevochten voor de vrijheid van hun vaderland. Maar zien we in deze ingewikkelde rekensommetjes niet weer voor ons diezelfde opportunistische statistieken uit Duitsland, de U. S. A., Nederland, etc. etc., waarin assimilanten de positie hunner geloofsgenoten in een zo gunstig mogelijk daglicht willen stellen? Waartoe het verzet al niet moet dienen,.....

De zwakke Joodse weerstand vormde het historische pendant van het gemis aan de innerlijke spankracht ener gedesintegreerde groep, die drie en een halve eeuw ongestoord en geïsoleerd in Nederland had geleefd, die sedert 1796 officieel was geëmancipeerd - en die nu zou worden gedecimeerd.

Slotopmerking

Met onze visie op het verzet der Joden beëindigen wij deze bespreking, waarin - mede in verband met de beschikbare ruimte - niet werden opgenomen:

- analyses a) van de Weinreb-affaire (ook door Dr. E. van Raalte aan de orde gesteld);
b) de "biografieën" van A. Asscher en Professor Cohen;
c) bepaalde stijleffecten;
d) de autobiografische aanwezigheid van de auteur op dit veld van contemporaine historie;
e) Westerbork (zulks mede in verband met Mechanicus' Dagboek "In Depot") etc. etc.

Al met al essentiële punten, die in de uitvoerige lezing van eind juni wel onder de loupe konden worden genomen. Te minder scheen hiertoe aanleiding omdat wij wellicht gelegenheid zullen hebben elders ook daarop terug te komen. In grote lijnen geeft deze samenvatting o. i. duidelijk aan, langs welke gezichtspunten wij Presser's ONDERGANG meenden te moeten benaderen. Wij sluiten haar af op de avond, dat de dagbladen in het Westen alweer mededeling doen van een herdruk van de goedkope editie, wederom in een oplaag van 50.000 exemplaren. De aandachtige lezer zij verwezen naar het voorzichtige woord van de oude Cicero:

"Vertrouw nooit op het oordeel van de massa".

Haar Hosanna klinkt minstens zo verdacht als haar kruisigt Hem.

Dr. J. Meijer

Heemstede, 24 november 1965.

VERSLAGEN VAN CONFERENTIES

Geschiedenis als leervak

Impressies van de Pietersberg-conferentie.

Honderdtien namen vermeldde de deelnemerslijst, waaronder die van veel prominenten uit de organisatorische gelederen. Andere kopstukken misten we; doch er waren er nogal wat, die zich over het sluiten van de bar om twaalf uur 's nachts verbaasden, dus deed een flink aantal collega's voor de eerste keer mee. De discussies waren niet altijd even verhelderend, om het vriendelijk te zeggen; de contacten daarentegen zoals steeds erg plezierig. De commissie voor geschiedenisdidaktiek zal ook deze keer wel weer voor 'n verslag zorgen; haar taak is niet te benijden. Wat V. G. N. -voorzitter Maarsen over de eindexamensregeling meedeelde zal hij, naar ik verwacht, elders nog weleens uit de doeken doen. Inspecteur Brants, wéér in ons midden, wees erop, dat de term "laatste halve eeuw" veel ruimte biedt, voor de opvulling waarvan de leraar verantwoordelijk is; "de komende jaren zal nog gezamenlijk veel gezocht moeten worden".

Na zo'n conferentie als deze kan men zijn uitspraak alleen maar beamen. Zolang er allesbehalve een *communio opinio* bestaat over het doel van ons vak, zullen we met veel animo kunnen blijven discussiëren over het doel van het memoriseren van historische stof, afgezien nog van de spraakverwarring die kan ontstaan over de vraag, wat onder memoriseren eigenlijk moet worden verstaan. De formulering, die de commissie gaf in de discussiepunten was nogal aanvechtbaar, werd althans aangevochten. Ik had zo 't idee, dat zij er alleen maar les-leren mee bedoelde, doch die simpele opvatting verbleekte bij wat erover in groeps- en plenaire discussies te berde werd gebracht. Na al het gedachtenwisselen over de doeleinden van het memoriseren was de conclusie, dat het domweg van buiten leren door niemand meer werd verdedigd, niet om er ondersteboven van te raken; dat het thuis-leren in het hele proces van opnemen niet het belangrijkste is, was er ook zo een.

De discussie over: "hoe moet worden aangegeven, wat als leerstof behoort te worden gememoriseerd", liep uit op 'n gedachtenwisseling over het gebruik van

het schoolboek. Dat gebruik behoort integraal te zijn, zo werd gepleit, waarmee dan werd bedoeld dat het eenmaal met zorg gekozen boek niet behoort te worden aangevuld (dictaat, stencil) of ingekort. De praktijk van een der collega's, college te geven ter voorbereiding op de universiteit, werd zelfs belachelijk genoemd, niet natuurlijk door hen, die wezen op de waarde van het zelf dictaat-maken door de leerlingen, ook ter voorbereiding op de maatschappij. Eventjes was er ook wat deining over het gebruik van stencils, dat nogal werd afgekraakt. Van de discussies erna heb ik veel gemist, omdat ik me diep zat te schamen; stencils zijn namelijk erg gemakkelijk, vooral wanneer 'n welwillend collega er genoeg voor je over heeft, en hoewel 'n goed overwogen didactiek het memoriseren door de leerling dient, het gemak dient de mens tenslotte. Enfin, ook bij de bespreking van wat in aanmerking komt als memoriseerstof, waren weer de wijze van lesgeven en het gebruik van het boek in het geding en wel in zo diep-indringende wijze, dat de functie van de proefwerken niet meer aan de orde is kunnen komen. Collega's die weggebleven zijn omdat ze toch wel 'n verslag in Kleio verwachtten en nu van deze opmerkingen niet veel wijzer worden dienen te bedenken, dat het niet eenvoudig was, uit de discussies dat te puren, wat gememoriseerd diende te worden; laten zij overigens voortaan zelf komen.

Dit waren dan enkele memorabilia van de zaterdagochtendzitting. Des namiddags staken Dr. H. H. Zwager (welles) en Dr. D. J. Roorda (nietes) een aardig vuurwerk af over: "Is geschiedenis eigenlijk wel een leervak?", waarbij in plenaire discussie ieder, die dat wilde, 'n lontje mocht aansteken. Gelijk men wel weet, vermijdt men op deze conferenties opinie-peiling door stemming, zodat de vergadering geen uitspraak deed en ieder van voorzitter Fontaine de opdracht mee naar huis kreeg, er nog eens over na te denken.

We zullen Fontaine overigens als conferentie-voorzitter missen (hij blijft lid van de commissie), al was het maar om zijn doorwrochte inleidingen. Jaarlijks dacht ik, naar de Pietersberg tiggend: wat zal hij nu weer hebben gelezen, en de ene keer was 't een Franse roman, dan weer Wilhelm Meisters Lehrjahre en nu, zijn zwanezang, Theo Thijssens "Het grijze kind"; en altijd wist hij weer zó te praten, dat hij bij het conferentie-thema uitkwam. Dat zal 'n ander hem niet nadoen; de collega, die erop betraapt werd, in bed de Haagse detective "Dodemansbroodjes" te lezen, komt voor het voorzitterschap der didaktiekcommissie alleen daarom al niet in aanmerking.

Tenslotte: van de Oosterbeekse conferentie ga ik altijd met 'n zware morele kater naar huis. Van de P. A. -conferenties, omdat ik nog maar zo weinig weet, van de didaktiek-dagen omdat ik er nog maar zo weinig van kan. Vergeleken dan bij al die mensen, die links en rechts, voor en achter mij zaten. Gelukkig één winstpunt: een zeer geleerd collega heeft me verteld, hoe mijn methode heette. De pluriforme didaktiek. Maar ik moet haar ook kunnen mo-

tiveren, zei hij. Al dicterend, stencils gebruikend, schema's ontwerpend, proefwerken gevend schiet me in de loop van een jaar die motivering misschien wel te binnen.

C. L. A. Daniëls

DE "HISTORICAL ASSOCIATION"

"Quidquid agunt homines"

Onze zusterorganisatie aan de overkant van de Noordzee zal volgend jaar haar zestigjarig bestaan vieren. Voorwaar, een "oudere zuster", waarmee vergeleken, onze V. G. N. een nakomertje is met een leeftijdsverschil, dat in het gewone gezinsleven niet al te vaak zal voorkomen.

Een oudere zuster, die ondanks de aanmerkelijk hogere leeftijd, nog een zeer jeugdig voorkomen heeft en bruist van activiteit, ja zich steeds verjongd heeft en dit nog doet.

De "Historical Association" (hierna H. A. genoemd) werd opgericht in de zomer van 1906, na enkele voorbereidende vergaderingen sinds januari 1906, onder voorlopig voorzitterschap van professor Pollard, voor velen in Nederland door zijn geschriften geen onbekende. Tot de leden van het eerste uur (35 in totaal) behoorde ook de bekende Britse historicus G. M. Trevelyan, enige tijd geleden overleden.

De vereniging vond haar oorsprong in de behoefte om leraren in de geschiedenis bij het voortgezet onderwijs voor te lichten over de leerstof, de keuze van leerboeken, methoden, enz. Zoals één der initiatiefneemsters, Miss Howard, lerares aan een kweekschool in Londen het uitdrukte: "We should profit by meetings held from time to time to discuss the special problems of history teaching. The organ of such an organisation might do much to keep those who are working in schools in touch with the work which is being done at the Universities. It might call attention to books and articles on the teaching of history, and give particulars about new textbooks, illustrations, and other apparatus for use in schools. Such an association might when needful bring pressure to bear on educational authorities and on examining bodies. It might persuade publishers to bring out cheap editions of really good books which cannot at present be adopted in schools because of their prohibitive price. Such an association might, in fact, co-ordinate the efforts of all who are working in England towards the improvement of history teaching in our schools." *)

Een ambitieus programma! Ik heb met opzet dit gehele - en wel wat lange - citaat overgenomen, omdat het zo juist de doelstellingen van de vereniging

*) "The Historical Association 1906 - 1956" (London, 1955, p. 7)

formuleert, doelstellingen waaraan de H. A. steeds heeft vastgehouden en waarvan er vele overeenkomen met die van onze V. G. N.

Dat de vereniging inderdaad aansloeg blijkt wel uit de snelle groei van het ledenaantal: 35 bij de oprichting in 1906; 500 leden in 1907, in januari 1909: 800, januari 1910: 920. Bij het uitbreken van de oorlog in 1914 waren er 1223 leden en, na een begrijpelijke teruggang gedurende de jaren 1914 - 1918, steeg het aantal leden snel: in 1925 waren er 4575. De crisisjaren gaven weer een achteruitgang te zien: 3771 leden in 1932, maar in 1938 waren er al weer 4494. Volgens het laatst gepubliceerde jaarverslag, n.l. dat van het verenigingsjaar 1962 - 1963, bedroeg het aantal leden op 30 september 1963: 11.077.

En zo is de H. A. in ruim 50 jaren uitgegroeid tot een grote organisatie met een eigen gebouw in Londen (59, Kensington Park Road, London, S.E. 11), waarin de administratieve staf en een uitgebreide bibliotheek zijn ondergebracht.

Een grote organisatie: aan het hoofd staat de Raad van bestuur (Council), waarin volgens traditie de ex-presidenten zitting hebben, zoals G. P. Gooch (onlangs overleden), Sir Frank Stenton, W. N. Medlicott, H. Butterfield en de beminnelijke professor Treharne uit Wales. Voorts zijn lid van deze Raad de ere-vice-presidenten zoals Sir John Neale, Sir Maurice Powicke en de "gewone" vice-presidenten als G. Barraclough, S. T. Bindoff en vele anderen der grote Engelse historici van deze tijd, tezamen met 33 gewone leden, bijna allen leraren bij het voortgezet onderwijs.

Dit alles wat de centrale bovenbouw betreft. De vereniging telt voorts in Groot-Brittannië 88 plaatselijke afdelingen (waarvan 4 in Londen alleen) en buiten Groot-Brittannië nog acht: in Canada, Australië, Zuid-Afrika, Uganda, Rhodesia en Portugal.

Tot de niet talrijke buitenlandse ereleden behoren o. a. professor Geyl en professor Ganshof.

U ziet: de opbouw is breed van opzet, Brits van aanpak, misschien wat bureaucratisch, maar heeft het voordeel van sterke en vele banden met de Universiteiten.

Tot zover de organisatie. Ik kan mij voorstellen, dat U zich langzamerhand afvraagt: "Ja, maar wat doet die vereniging nu eigenlijk in de praktijk?"

Misschien is het verstandig dan maar bij de plaatselijke afdelingen te beginnen. Deze komen verschillende malen per jaar bijeen voor het beluisteren van lezingen, bespreken van vakaangelegenheden en - want geen Engelse vereniging is eigenlijk denkbaar zonder deze - het houden van excursies. Op de bijeenkomsten worden de lezingen als regel verzorgd door de leden zelf, vooral wanneer het gaat om een onderwerp van plaatselijke geschiedenis, maar ook gast sprekers van naam komen regelmatig op het winterprogramma voor.

In het voorjaar en de zomer worden door de landelijke vereniging grote excursies georganiseerd, die in duur als regel variëren van 4 tot 16 dagen. Meestal zijn er enige meerdaagse excursies naar een graafschap of een gedeelte ervan, waarbij aandacht besteed wordt aan alle historische aspecten van de streek.

Voorts worden altijd een of twee grotere buitenlandse reizen gemaakt, waarbij Nederland al enkele malen op het programma prijkte (b.v. in 1964, met bezoeken aan Amsterdam (Rijksmuseum en de onvermijdelijke rondvaart), Delft, Gouda, Dordrecht, Rotterdam en Den Haag (Mauritshuis o.a.). Het zou voor ons in Nederland normaliter natuurlijk onmogelijk zijn om deze activiteiten bij te wonen. Toch kan het werk van de H. A. ook voor ons, naar ik nu al vele jaren ervaren heb, van belang zijn.

Ik denk hierbij dan in de eerste plaats aan het orgaan van de vereniging: "History". Het verschijnt drie maal per jaar in een omvang van totaal ruim 400 bladzijden. De indeling is vrijwel gelijk aan die van de "English Historical Review": enkele grote artikelen en verder zeer veel boekbesprekingen. De leden van de vereniging krijgen "History" voor hun jaarlijkse contributie van £ 1.15. - gratis toegezonden; de abonnementsprijs voor niet-leden bedraagt £ 1.4. -.

Een andere vorm van publicaties zijn de driemaal per jaar verschijnende brochures in de reeks "General Series", elk ongeveer 40 bldz. per stuk. Zij behandelen steeds een afgerond onderwerp, geschreven door een specialist op het onderhavige gebied en voorzien van een opgave van de nieuwste literatuur. Van deze brochures zijn er thans 59 verschenen, bijna alle zonder uitzondering zeer lezenswaard en ook in Nederland bij het geschiedenisonderwijs uitstekend te gebruiken.

Ik noem U de titels van de laatste drie jaar: "Henry VIII", "The Coming of War in 1939", "King John", "The Great Powers in the Pacific", "Panslavism", "Japan's Century", "Poland's frontiers", "The Industrial Revolution in England", "Modern Spain".

Voorts heeft elk lid recht op één exemplaar van het "Annual Bulletin of Historical Literature", een beredeneerd en zeer uitvoerig overzicht van de voornaamste in een bepaald jaar verschenen boeken op historisch gebied, waarin ook aandacht gewijd wordt aan andere taalgebieden dan het Engelse. Daarnaast geeft de H. A. nog series brochures uit van didactische aard, zoals de "Aids for Teachers", de reeks "Helps for students of History" (vnl. bibliografisch) en "Teaching of History Leaflets".

Tenslotte vermeld ik nog de "vacantieschool" van de H. A., die elk jaar eind juli, begin augustus in een Britse (ik gebruik met opzet dit bijvoegelijk naamwoord; ook Wales en Schotland worden er in betrokken) universiteit wordt gehouden. De cursus duurt 11 dagen en kan vergeleken worden met onze post-academische colleges, maar dan op veel grotere schaal. De deelnemers worden gegroepeerd tot "seminars" van ongeveer 12 leden elk. De leden van een seminar hebben hetzelfde onderwerp gekozen uit een lijst van tien. Elke dag wordt 's morgens college gegeven, terwijl de middagen besteed worden aan excursies. De avonden zijn bestemd voor verdere studie, onderlinge gesprekken en lezingen. Ik heb enkele malen een seminar gevolgd met veel genoegen en profijt. Het is reeds een boeiende ervaring intensieve contacten te hebben met

vakgenoten uit een ander land, terwijl bovendien het op beperkte schaal meemaken van het leven aan een Engelse universiteit (men logeert in het universiteitsinternaat) een belevenis apart is. De kosten zijn redelijk: dit jaar (alles inbegrepen, behalve de reis natuurlijk) £ 24. 10. - per persoon; echtgenoten, die dan niet de colleges mogen volgen, betalen £ 14. -. -. In de meeste graafschappen en steden bestaat een regeling, dat leraren, die deze colleges gevolgd hebben, tegen overlegging van een bewijs daarvan, alle kosten of een zeer groot gedeelte ervan terugontvangen.

Uit de hierboven geschetste activiteiten moge blijken, dat de Historical Association er ernstig naar streeft, om op haar specifieke terrein haar zinspreuk waar te maken: "Quidquid agunt homines" !

Oostburg.

Drs. H. P. Waalwijk

DIDACTICA

Achtste Didacta te Basel

Het Bestuur der V. G. N. ontving de eerste Persmededelingen over de "achtste Europäische Lehrmittelmesse", waaraan 15 landen deelnemen en die gehouden zal worden van 24 - 28 juni 1966 te Basel.

Zoals velen bekend zal zijn wordt deze "tentoonstelling" of "beurs" om de twee jaar gehouden. In 1951 werd gestart en koos men voor de manifestatie de naam Didacta. De nieuwste leermiddelen uit Amerika (U. S. A.) en Europa, o. a. voor talen-practica, maar ook de leermiddelen voor alle vakken en voor alle scholen (van de lagere school tot en met de universiteit) zullen te bezichtigen zijn.

Hoewel de data voor de meesten onzer wel zeer ongunstig zijn heb ik deze mededeling toch vast geplaatst voor de enkeling, die zou kunnen gaan, om er dan in Kleio een gedegen verslag over te schrijven. Deze achtste Didacta is een bezoek meer dan waard.

v. d. Hoeven

* * * * *

Een uitstekende serie grammofoonplaten over de Bezettingstijd

NEDERLAND 1940 / 1945. Een klankbeeld over de Bezettingstijd, samengesteld door Drs. R. L. Schuurisma met gebruikmaking van authentieke geluidsfragmenten, ontleend aan het Geluidsarchief van de Rijksuniversiteit te Utrecht. Uitgebracht door N. V. Phonogram, 33 1/3, no. DL 88 047 / 48. Prijs f. 19,50.

De laatste 5 mei herdenking heeft een stroom van publicaties van de drukpers doen verschijnen. Veel van deze publicaties zijn bijzonder waardevol, daar zij een zeer goed beeld geven van bepaalde aspecten van de periode 1940/1945. Behalve met deze publicaties werden wij geschiedenisleraren ook verrijkt met twee series grammofoonplaten, die hoewel zij dezelfde periode behandelen, toch essentieel van elkaar verschillen. Ik heb het oog op de in mijn aanhef genoemde serie van Drs. R. L. Schuursma en op die van Dr. L. de Jong, getiteld "De Bezetting".

De serie van Schuursma geeft een boeiend overzicht van de bezettingsperiode aan de hand van korte fragmenten. Praktisch alle aspecten van de tijd van de Duitse overheersing zijn in de serie vertegenwoordigd. Een commentator verbindt met een kort, sober en vooral zakelijk commentaar de verschillende fragmenten aan elkaar. Het probleem dat onze leerlingen, ook die uit de hoogste klassen - en voor hen is deze serie het meest geschikt - de grootste moeilijkheden ondervinden bij het verstaan en begrijpen van delen van redevoeringen, uitgesproken in een vreemde taal, wordt ondervangen door in een prachtig uitgevoerd album die betreffende delen in transcriptie over te nemen. Een voorwoord van Z. K. H. Prins Bernhard, een korte beschouwing van Prof. Dr. C. D. J. Brandt en een zevental de Bezettingstijd typerende foto's completeert het album.

Het beste zou men een overzicht kunnen krijgen van het rijke materiaal dat Schuursma ons biedt door volledig een overzicht van de inhoud van de grammofoonplaten te geven. Daar dit nu eenmaal onmogelijk is, geef ik maar enkele punten weer.

Men hoort een deel van Hitler's redevoering voor de Rijksdag, uitgesproken op 1 september 1939 ter gelegenheid van de Duitse aanval op Polen, de stemmen van Van Geelkerken en van de Geer weerklinken. Men luistert naar het sobere relaas van het A. N. P. van de gebeurtenissen in de meidagen '40. Seys Inquart spreekt naar aanleiding van de februaristaking, Prof. Dr. R. van Genechten houdt zijn lezing over het Jodenvraagstuk. Politiek cabaret vanuit Londen weerklinkt door het klaslokaal, Max Blokzijl houdt zijn praatje in de reeks Brandende Kwesties, de invasie in Normandië wordt belicht vanuit geallieerd en Duits standpunt. De stem van Radio Herrijzend Nederland is te horen met berichten en reportages over het hongerend Nederland, over de bevrijding van Eindhoven, over de capitulatie van de Duitse troepen in Nederland. Waarom nog verder een opsomming geven? Bovengenoemde fragmenten zeggen al meer dan voldoende.

Maar dit alles wil nog niet zeggen, dat men het volledig eens hoeft te zijn met de keuze van de fragmenten. Er zijn duidelijker uitspraken geweest over het Jodendom, dan op deze platen vermeld, Hitler heeft wel meer typerender dingen gezegd dan in zijn redevoering naar aanleiding van de Duitse aanval op Polen. Zo zouden nog wel enkele andere opmerkingen te maken zijn. Maar het

materiaal is dermate overstelpend, dat men wel een bepaalde keuze moest maken, met alle gevolgen van dien. Het voornaamste blijft toch dat deze serie, bij verstandig gebruik, aanslaat in de geschiedenisles. Ik heb dit tenminste ervaren bij mijn behandeling van de Tweede Wereldoorlog in de eindexamensklassen. Een praktisch bezwaar - maar men kan dit zelf gemakkelijk ondervangen - is dat men bij grammofoonplaten moeilijk fragmenten een paar keer kan laten beluisteren.

Conclusie van deze bespreking: Wij dienen Schuursma bijzonder erkentelijk te zijn voor dit belangrijk didactisch hulpmiddel.

Hoekstra

* * * * *

Het Nederlands Nationaal Oorlogs- en Verzetsmuseum te Overloon

Dat in het Brabantse dorp Overloon een omvangrijk en waardevol museum is gevestigd, blijkt bij lang niet alle geschiedenisleraren bekend. Het bijzonder instructieve karakter maakt evenwel een bezoek, hetzij individueel, hetzij met groepen leerlingen, zeer de moeite waard.

Speciaal geldt dit voor het onderdeel dat Documentatiemuseum is genoemd. De bezoeker wordt hier door gangen en zalen geleid, die hem een chronologisch overzicht geven van de opkomst van nationaal-socialisme en fascisme tot en met de bevrijding van Nederland. Deze opzet, waarbij men een tiental jaren in ruim een uur overziet, is reeds op zichzelf een geslaagd experiment.

De keuze van het materiaal brengt de bezoeker dicht - angstig dicht soms - bij de historische werkelijkheid. De suggestieve, soms knap getekende propagandaplatten, de geestdriftige manifesten, de insignes, de uniformen en de grote foto's van de leidende figuren - dat alles doet ons ineens begrijpen, waarom de NSB toch wel aanhang kreeg in ons land.

Na deze inleiding belandt men dan in de mobilisatie: oproepingen, foto's van stellingen, winteroefeningen, bomen met trotyl en dan de grensincidenten en de telegrammen, die verhoogde waakzaamheid bevelen. Vervolgens de korte oorlog met kaarten, waarop men ons gebied met de dag ziet inkrimpen, processen-verbaal van de gevechten en fotokopieën van de documenten, die voorafgingen aan het bombardement van Rotterdam.

Hier is ook de geblindeerde auto opgesteld, waarmee prinses Juliana en haar dochtertjes in veiligheid zijn gebracht. Deze auto is door de Nederlandse bank aan het museum afgestaan. Met de capitulatie komt nu de stroom van aanplakbiljetten: propaganda voor de Nederlandse SS, voor de Jeugdstorm (met vaantjes en uniformmutsjes), voor arbeid in Duitsland, de Winterhulp (met de speldjes), maar daarnaast de surrogaten voor thee, koffie en tabak en de afkondigingen van doodstraffen en executies. Beklemmend echt is een compleet ingerichte NSB-boekhandel.

Maar ook van het verzet wordt een goede indruk gegeven: brieven met openlijke protesten van de kerken, exemplaren van alle denkbare illegale bladen en voorbeelden van toepassing van springstoffen door het verzet. Bepaald griezelig is een vergrote kopie van een Gestapo-document, waarin uiterst nauwkeurig de samenstelling van het Nederlandse verzet is weergegeven! Vlak daarbij vindt men een vitrine met voorwerpen, door gevangenen in concentratiekampen gemaakt, zoals primitieve borduurwerkjes en blikken doosjes waarin met spijkers versieringen zijn gekrast en vele andere ontroerende kleinigheden. Behalve vele foto's uit de hongerwinter ziet men ook een noodkacheltje, dat meer dan welk lang verhaal ook spreekt van de grauwe armoede. De bevrijding en een wat kinderlijke chapelle ardente vormen het slot.

Het museumpark bevat verder talrijke grote oorlogswapens, die men in Overloon, waar in '44 zeer zwaar is gevochten, maar voor het oprapen had. In een aparte hal vindt men de kleine wapens, benevens een origineel motor-zeilroei-bootje, waarmee enkele Nederlanders naar Engeland zijn ontkomen.

Het museum kwam tot stand in nauwe samenwerking met het Voormalig Verzet, de Ex-politieke Gevangenen en de Nederlandse Militaire Oorlogsslachtoffers. De eigenlijke inrichting is verzorgd door het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie en de Sectie Krijgsgeschiedenis van de Generale Staf.

Dr. F. Drost

* * * * *

Het geschiedenisonderwijs en de culturele integratie van het Nederlandse taalgebied

Op 2 oktober 1965 werd in Maastricht de Tweede Groot-Limburgse Dag gehouden. Zij was georganiseerd door de Culturele Raad Limburg teneinde enkele urgente onderwerpen betreffende het samengaan en de samenwerking tussen Belgisch- en Nederlands Limburg op concrete wijze aan de orde te stellen. De Culturele Dienst van het Provinciaal Bestuur van Belgisch Limburg en het Hoofdschepenaat van het Davidsfonds te Leuven werkten bij de opzet mee.

Voorzitter A. V. H. G. Goossens verklaarde in zijn korte openingsrede dat het na alle platonische verklaringen over samenwerking tussen de beide Limburgen nu tijd wordt te komen tot daden. Die daden zag hij als doel van het congres; men zou concrete moeilijkheden en mogelijkheden moeten aangeven.

De Gouverneur des Konings in de Provincie Limburg, Dr. L. Roppe, gaf als zijn wens te kennen scholen en leraren bijeen te brengen, desnoods door enkele dagen leraren uit te wisselen. Dan leert men elkaar eens kennen; nu weet men van elkaars bestaan niet eens af.

De Commissaris der Koningin in de Provincie Limburg, Mr. Dr. Ch. J. M. A. van Rooy, onderstreepte deze uitspraak.

Sectie 2 van het congres was gewijd aan "Het geschiedenisonderwijs en de culturele integratie van het Nederlandse taalgebied". Naar schatting waren hier veertig aanwezigen uit beide provincies samen. Inleider was collega W.

Boonekamp, die uitging van de tegenwoordige feitelijke situatie van het geschiedenisonderwijs in het VHMO. Wij geven hier de samenvatting van zijn lezing zoals deze aan het begin van het congres werd verstrekt.

Uitgangspunt. De vaderl. geschiedenis vormt slechts een onderdeel van de alg. gesch., waarop in het algemeen zeer sterk de nadruk wordt gelegd. Duidelijk blijkt dit in de moderne leerboeken, waarin de vaderl. gesch. zoveel mogelijk in de alg. gesch. wordt geïntegreerd: de aparte leerboeken vaderl. of nederl. gesch. verdwijnen langzamerhand. In die leerboeken heeft, zeer in het algemeen mag men wel zeggen, de Groot-Nederlandse geschiedschrijving gezegvierd, maar praktisch blijkt dit alleen bij de behandeling van de Middeleeuwse geschiedenis, die in de leerboeken haar Hollando-centrisch karakter heeft verloren.

Na de scheuring in de Nederlanden spelen in de schoolboeken de Zuidelijke Nederlanden praktisch geen rol om er dan tijdens de regering van Willem I een ogenblik in terug te keren, echter als een uiterst ephemer verschijnsel.

Ik meen te mogen stellen - aldus dhr Boonekamp - dat ons geschiedenisonderwijs er weinig toe heeft bijgedragen om tot enige kennis en, wat belangrijker is, tot een uit die kennis voortvloeiend begrip te komen van de strijd die in de Zuidelijke Nederlanden is gevoerd en wordt gevoerd tot behoud en verdere ontplooiing van de Nederlandse cultuur in de gehele Nederlandse cultuurgemeenschap. Enkele namen, enkele kreten duiken dan op, waarbij meestal verwezen wordt naar de literatuurgeschiedenis!

Van de politieke en economische implicaties en constellaties die met deze strijd samenhangen, geen spoor!

En deze situatie is sinds 1940-1945 verergerd: door onkunde van de voorgeschiedenis, wanbegrip voor de scherpte der tegenstellingen en het daaruit voortvloeiend extremisme.

Conclusie. In een zekere mate van nationale zelfvoldaanheid hebben we onze Vlaamse stamgenoten in feite lelijk in de steek gelaten.

Bijkomstige moeilijkheid. Die nationale zelfvoldaanheid schept in Nederland de neiging het gehele probleem van de culturele integratie van het Nederlands taalgebied min of meer academisch te benaderen. Het is om zo te zeggen bij ons geen kwestie van to be or not to be. We lopen er niet zo gemakkelijk warm voor. Dit speelt vooral mee in de rol van de beide Limburgen in dit probleem. Men kan de vraag stellen of de historische ontwikkeling naar een integratie van beide gebieden heeft geleid. Ik wil - aldus dhr Boonekamp - dit hier alleen van de Nederlandse kant benaderen en op enige facetten wijzen. De historische groei van Limburg in de Nederlandse cultuurgemeenschap is van zeer jonge datum. De verbondenheid van de beide Limburgen is buiten de Maasvallei van Roermond tot Eijsden van nog jongere datum.

Suggesties.

- I. Gebruikmakend van het nieuwe leerplan en het nieuwe examenreglement als bijzondere onderwerpen behandelen enige kernpunten in de geschiedenis van de Nederlandse stam:
 - 1) de scheuring in de Nederlanden in de 16e en 17e eeuw;
 - 2) de regering van Willem I en de mislukte hereniging in het begin van de 19e eeuw;
 - 3) de Vlaamse strijd om het behoud van de Nederlandse cultuur in de 19e en 20e eeuw.
- II. Regelmatige bijeenkomsten van Belgisch- en Nederlands-Limburgse geschiedenisleraren, vooral ook om door uitwisseling van gedachten en literatuur beter punt I - 3 te realiseren.
- III. Gezien het feit dat het grootste gedeelte van het Nederlandse volk alleen L. O. ontvangt en daar uitsluitend vaderl. gesch. onderwezen wordt, zou het vooral zaak zijn dat in het kweekschoolonderwijs aan de toekomstige onderwijzers(ressen) een goede historische basis en belangstelling wordt meegegeven om in hun onderwijs mee te werken aan de taak van de culturele integratie.

Hierna sprak Dr. E. Raskin, leraar gesch. aan de Provinciale Middelbare Normaalschool te Hasselt. De door hem ingediende samenvatting gaf o.i. niet adequaat zijn lezing weer, zodat wij deze hier reconstrueren aan de hand van notities.

Dr. Raskin ziet de taak van de geschiedenisles in het leveren van een bijdrage tot een bepaalde geestelijke evolutie. In de 19e eeuw dacht men statisch, ook in opvoeding en onderwijs. Men stelde toen het verleden gelijk aan de eigen tijd en zag twistpunten over het hoofd. Momenteel echter denkt men meer in het verleden. Wat is dus het doel van het gesch. -onderricht? Moet het alleen progressieve opvattingen dienen? Spr. is van mening dat de wijsbegeerte moet antwoorden op de vraag naar het uiteindelijk doel van het gesch. -onderwijs. Wel valt echter alvast op te merken dat de leraar zijn pupillen moet voorbereiden op hun eigen tijd; zij moeten de "evolutie" leren zien, zij moeten gaan openstaan voor datgene wat de ontwikkeling tot stand brengt. In die richting wordt in het Vlaams secundair onderwijs in het algemeen ook wel gewerkt, maar in het gesch. -onderwijs is ook nog veel "oude stijl". De Groot-Nederlandse opvatting is hier nog niet echt geïntegreerd, hetgeen spr. illustreert aan het leerboek van Van Houtte en De Mey. Er is nog een zeer sterke klein-Belgische instelling in dit boek te constateren, hetgeen wel zeer duidelijk blijkt uit de periodisering en uit het feit dat men de Waalse letterkunde de nationale letterkunde acht! Dit is ongetwijfeld een grote hinderpaal op de weg naar de culturele integratie van het Nederlands taalgebied.

Bij de discussie gaf ondergetekende eerst in het kort een uiteenzetting over onze Vereniging, met name over de Conferentie van 1964 betreffende de Vaderl.

Gesch. en de werkzaamheden van de Commissie Vaderl. Gesch. ; dit ten dienste van diegenen onder de aanwezigen die eventueel van het bestaan dezer zaken niet op de hoogte waren. Vervolgens merkte hij op in de uiteenzettingen van dhr Boonekamp duidelijk de tendens te hebben beluisterd van een eenzijdige belangstelling voor de Vlaamse (taal) kwestie van het ogenblik; men dient z. i. echter de actuele politiek buiten de school te houden. T. a. v. dhr Raskin merkte hij op dat de Onderwijsraad in België schoolboeken moet goedkeuren en dat hier wel heel bijzonder een knelpunt zit in de weg naar de gewenste integratie.

De inleider antwoordde dat hij een bijdrage wil leveren tot de bewustwording van de samenwerking tussen taalgebied en cultuurgebied. Hij acht het klein-Nederlands standpunt nu wel zowat verlaten, althans men vindt niet meer dat de Nederlandse Staat geprefigureerd is. En wat betreft de Vlaamse kwestie: hij wil die strijd zien als historisch verschijnsel, ook vóór de scheiding. Onder Willem I probeerde men de dreigende verfransing tegen te houden. Als Nederlander is men verplicht voor deze zaken belangstelling te hebben. En wat betreft de Vlaamse strijd als bijzonder onderwerp: dit behoeft niet beslist te liggen op het contemporaine politieke vlak.

Dhr. Ch. Thewisse uitte bezwaren tegen een beperking tot het taalgebied: deze basis achtte hij uit wetenschappelijk oogpunt verkeerd. Wat dan met het franse deel van het hertogdom Brabant en met het prinsbisdom Luik? Hij was het in het geheel niet eens met het betoog van dhr. Boonekamp. Hierop antwoordde dhr. Raskin dat men wil komen tot een integratie van het taalgebied. In het vervolg van het levendige debat kwamen nog drie belangrijke punten naar voren.

Allereerst het feit dat er nog lang niet voldoende voorstudies zijn om de leraren materiaal te geven. Er bestaat nu wel een Geschiedenis van Vlaanderen, doch nog niet een van Brabant of Limburg. Er zullen dus samenvattende studies geschreven dienen te worden en de historici zullen meer moeten samenwerken, zoals de leraren in de Nederl. taal en de archivariissen in Brabant en Limburg trouwens ook al doen.

Vervolgens: het geschiedenisonderwijs op de Lagere Scholen. In het MO., zo merkte de heer E. H. van Nispen tot Pannerden uit Roermond op, moeten de leerlingen afleren wat zij op de L. S. geleerd hebben; de boekjes, die daar gebruikt worden, zijn erg! In België, aldus dhr. Raskin, is het ook zo. Ook dhr. E. H. Verstraten uit Zonhoven was de mening toegedaan dat de L. S. de basis moet leggen voor het MO. In België leert men in de L. S. al feiten en data uit een ver verleden. Hij vroeg zich af of hier niet een fout in de methode schuilt. Kinderen leven nu eenmaal mee; van dit feit moet men dus zeker in de L. S. uitgaan, dat wil derhalve zeggen: van het heden naar het verleden.

Daarmee werd het derde punt aangeraakt: de zgn. regressieve methode. Dhr. Coenemans uit Roermond (Dr. van Gils Academie, een Kweekschool) toonde zich van deze methode een voorstander, want dan laat men de ontwikkeling

niet los. Men houde ook in het oog dat vertellingen voor kinderen vrijwel altijd in de Middeleeuwen spelen en de kinderen toch aantrekken. Anderen waren eveneens van mening dat het laten zien van ontwikkeling kan samengaan met regressie. Men kan dan af en toe het eindpunt aangeven, het hele patroon laten zien.

In België, aldus werd opgemerkt, wordt op de Normaalschool (= Kweekschool) het laatste jaar regionale geschiedenis gedoceerd. De cursus in zijn geheel gaat dus a. h. w. uit van het land, en zo van boven af naar beneden. Doch op dit punt is er een gebrek aan boeken; de leraar aan de Normaalschool moet zelf maar alles bij elkaar zoeken.

Tot slot kwam de Sectie tot de volgende besluiten van praktische aard:

- 1) er moeten regelmatig samenkomsten plaats hebben van geschiedenisleraren; men moet dan spreken over publicaties van regionale geschiedenis.
- 2) men moet met leerlingen culturele monumenten in de wederzijdse landen bezoeken.

B. A. Vermaseren

* * * * *

Een Russische filmstrip

Onlangs kwam ik in het bezit van een aantal Russische filmstrips, die in de Sowjet-Unie bij het middelbaar onderwijs gebruikt worden.

Behalve geografische waren er ook enige historische strips bij zoals:

- 1) De Russische cultuur in de XV en XVI eeuw.
- 2) i d e m in de 2e helft van de XVIII eeuw.
- 3) i d e m in de 2e helft van de XIX eeuw.

Het was een bijzondere gewaarwording kennis te maken met dit materiaal over ons vak.

Hier volgt een korte beschrijving van de strip over de XV en de XVI eeuw.

De strip bevat 48 beelden die van onderschriften zijn voorzien, uiteraard in het Russisch. De volgende beschrijving is gebaseerd op de vertaling van deze tekst.

Het eerste beeld toont het Moskou's Kremlin, gebouwd tijdens Iwan III. In dit Kremlin verrees het paleis voor de Moskouse grootvorst. Dit paleis bevatte een zaal die de grootste was in het oude Rusland.

De architectonische monumenten uit de XV en XVI eeuw zijn vooral kerken en kloosters, waarvan er enige beelden volgen.

Ook wordt een afbeelding van een oud handschrift getoond met een plattegrond van het Kremlin in 1600.

Dan volgt een beeld van de in 1532 gebouwde Hemelvaartskerk, waarvan tijd-

genoten beweerden: "Deze kerk is zo wonderbaarlijk hoog, mooi en licht als er nog nooit eerder een kerk in Rusland is geweest."

Houtsnijwerk in de kerken en enige burgerhuizen volgen na de kathedralen. Er worden enige vestingwerken getoond zoals de muur van Smolensk en van het Kremlin.

Tot zover verraadt alleen de Russische tekst de herkomst van de strip, maar dan volgt er een zinnetje dat zeer typerend is:

"Op het gebied van de beeldende kunsten werden belangrijke resultaten geboekt, Russische meesters schiepen prachtige kunstwerken die niettegenstaande (onderstr. van vert.) de religieuze onderwerpen menselijke gevoelens uitdrukten en die zich onderscheidden door een grote kunstwaarde."

Een geniale kunstenaar was Roebjow, die vele ikonen maakte.

Met beeld 25 zijn we gekomen aan een muurschildering en daarna volgen nog enige portretten.

Borduurwerk uit 1500 vinden we afgebeeld naast een aantal produkten van de goudsmeedkunst, o.a. het "wodkaglaasje" van de tsaar.

In de XV en XVI deed de techniek zijn intrede in Rusland. Als voorbeelden hiervan: het tsarenkanon (40 ton), sierlijke wapens zoals knotsen en bijlen.

Het eerste gedrukte boek uit de XVIe eeuw kunnen we bewonderen evenals de eerste Russische grammatika.

Uit de XVIe eeuw dateert ook een groot geschiedeniswerk van elf delen. Uit dit werk worden enige illustraties getoond zoals een smederij.

Een van de opmerkelijkste werken uit de XVI eeuw is een reisbeschrijving van koopman Nikitin die naar Indië reist en de toestanden aldaar beschrijft.

Ook de school uit de XVI eeuw ontbreekt niet: we zien een collega aan het werk in het oude Rusland.

En dan tenslotte het laatste tekstbeeld van de strip:

"De ontwikkeling van de beschaving in de XVe en XVIe eeuw getuigt van de begaafdheid en de kunstzinnigheid van het Russische volk. In het moeilijke feodale tijdperk worden prachtige kunstwerken geschapen, schilderijen, gebouwen en literatuur.

De werkers van ons vaderland die een nieuwe socialistische cultuur hebben geschapen, bewaren de schatten van het verleden zorgvuldig, omdat ze getuigen van de scheppende kracht van het Russische volk."

Niettegenstaande dit enigszins verheven slot, is deze strip de moeite waard om eens kennis mee te maken.

J. Beetsma, Drachten

Nadere inlichtingen over prijs, adres van instantie, vertaling van de Russische tekst te verkrijgen: J. Beetsma, Drachten.

GESCHIEDENIS EN ONDERWIJS.

Bulletin van de Belgische Federatie der leraars in de geschiedenis 14 (1964). 137 blz.

Het hier aan te kondigen nummer van bovenstaand tijdschrift verscheen eerst vrij laat in 1965.

Het bevat allereerst een mooie karakterschets van Pater Léopold Willaert S.J., in 1963 overleden, die vooral bekendheid geniet door zijn studies over het Jansenisme. Zijn standaardwerk is wel de *Bibliotheca Janseniana Belgica* in 2 dl (1949), terwijl hij ook twee schoolboeken heeft geschreven voor het MO. over de Middeleeuwen en de Belgische geschiedenis.

Het eerste hoofdstuk, getiteld: "Wetenschappelijke Documentatie" is samengesteld uit een studie over de Benedictijner-abdijen in het Sambre-Maasgebied en een over de vorming en ontwikkeling van een middeleeuwse stad, welke in casu gedemonstreerd wordt aan Leuven.

Vervolgens zijn er een tweetal "Nationale Mededelingen", handelend over de abdij St-Vaast en "Le centre national d'histoire des deux guerres mondiales". Een groot gedeelte van het boek is verder gewijd aan verslagen van de activiteiten der Regionale Onderafdelingen en de Pedagogische Dag van 28 september 1963, waar men naging hoe men het best het locale milieu in het gesch. - onderwijs zou kunnen betrekken. Men demonstreerde een en ander aan de historie van de stad Ath; men wees vanzelfsprekend ook op het gebruik van documenten uit het plaatselijk archief.

In de hoofdstukken betreffende "Wetenschappelijke Documentatie" en "Internationale Mededelingen" treft men een artikel aan van Prof. E. Lousse over "De Europese bewustwording van de jeugd" en een over "Un stage sur l'enseignement du civisme européen". In het eerste artikel gaat schr. na hoe de Jeugd in het algemeen en die in België in het bijzonder staat t. o. v. het nieuwe in Europa. Hij maakt duidelijk dat men de hedendaagse jongeren bewust moet opleiden tot europees denken, daarbij wél stellend dat men tegelijk goed burger van zijn eigen land en tegelijk goed Europeaan kan zijn. Allerlei middelen staan ons tot dit doel ter beschikking, w. o. hij wil noemen jeugdverenigingen, sport, leger, school (Europese Scholen in het bijzonder) en natuurlijk bovenal de schoolboeken. Hij pleit voor gloednieuwe boeken - met name voor geschiedenis - liever dan voor verbeterde edities van bestaande boeken; en deze nieuwe boeken moeten dan "verteerbaar voedsel" bieden. Wijzelf zullen de jeugd zulk voedsel moeten bieden of zij zal het op eigen kracht elders gaan zoeken. In het tweede artikel heeft Prof. Lousse een uitvoerig verslag gegeven van een bijeenkomst te Tutzing in Opper-Beieren van 19-23 mei 1963 waar de "Akademie für Politische Bildung" is gevestigd, waaraan de voorzitter van de Duitse zustervereniging als docent is verbonden. Korthedshalve geef ik hier slechts de

conclusies weer:

Het onderwijs in de "burgerschapskunde" of in "het burgerschap" heeft tot doel de vorming van de burger; het moet rekening houden met het feit dat heden ten dage het individu niet alleen burger van zijn eigen staat is, doch ook van Europa en dat hij rechtstreeks is betrokken bij de wereldproblemen. Om het onderwijs in deze zaken levendiger en dus succesvol te maken moet men:

- a) niet de Europese instellingen op zichzelf onderwijzen, want dit boeit niet omdat het te statisch is;
- b) doch de noodzaak van hun schepping en bestaan aantonen als onderdeel van de vitale afhankelijkheid der Europese volkeren van elkaar;
- c) dientengevolge moet men duidelijk maken
 1. de dynamische gezichtspunten van het Europese integratieproces;
 2. de concessies en zelfs offers welke deze integratie eist, dus oog hebben voor de problemen en de politieke en culturele spanningen die zich voordoen.

Op pedagogisch plan houdt dit in:

- bij voorkeur behandelen enige belangrijke punten, die men dan diepgaand bespreke, liever dan een algemeen doch oppervlakkig overzicht te geven van de bestaande instellingen;
- actieve deelname van de leerlingen bij de lessen door enquêtes, debatten en allerlei werkzaamheden, die de basis moeten vormen van het onderwijs in de "burgerschapskunde".

Dr. G. Gijsels geeft dan nog een klein overzicht van de 109e stage van het "Centre international de formation européenne", gehouden te Versailles van 1-6 april 1964, waar niet minder dan dertien lezingen werden gehouden. Lezenswaard is hier de korte samenvatting over het ontstaan en de kenmerken van de Europese cultuur (Oudheid en Joods-Christelijke elementen) en de groei naar een nieuw Europa; om tot enig inzicht in het laatste te komen, beschouwt men de verschillende mogelijkheden, die confederaties bieden.

Onder de "Internationale Mededelingen" treffen wij tevens een verslag aan van onze vergadering op 6 april 1964, waar Dr. J. Scheerder aanwezig was, die zijn collega's niet zonder enige afgunst het feit voorlegt, dat onze Vereniging toen meer dan 500 betalende leden telde en zich in een grote activiteit mag verheugen.

Tussen de vele boek- en tijdschriftbesprekingen vonden wij er een betreffende het boekje van collega Geurts over de thematische methode.

Gaarne zal ik dit nummer aan belangstellenden tegen ontvangstbewijs toezenden voor een uitleentermijn van veertien dagen. Ik hoop dat er vele aanvragen zullen komen.

Vermaseren

* * * * *

Men hoort hier te lande wel eens hooghartig-denigerende opmerkingen over het onderwijs in België. Zulke vooroordelen zijn dan doorgaans gegrond op de bewering dat de pietluttige inspectie daar alle vrije en zelfstandige ontplooiing en dus ook modernisering in de weg zou staan. Als men dit "tijdschrift door en voor leraren geschiedenis" doorbladert kan een dergelijk vooroordeel op het gebied van ons vak toch moeilijk standhouden. Men wordt haast gedwongen deze uitgave - die vijf maal per jaar verschijnt met telkens 24 losbladige pagina's - met *Kleio* te vergelijken. Als men dat doet is het bepaald een prestatie dat Documentatie in het Nederlandstalige gebied van België tot bijna 1000 abonneés is gekomen. En de inhoud maakt deze grote belangstelling alleszins verdiend. De artikelen over de didaktiek en methodiek van het vak maken zeker geen achterlijke indruk. Een pittig oordeel over een kort geleden hier te lande verschenen leerboek - "het beantwoordt ongeveer aan de normen die men tien of meer jaren geleden aanlegde" - geeft duidelijk aan dat er, alle betuttelarij ten spijt, toch werkelijk wel iets verandert bij het Belgische onderwijs in de geschiedenis. Bepaald belangrijk - en in grote trekken zeker geslaagd! - acht ik de poging van de redactie de huidige stand van zaken ten aanzien van belangrijke kwesties weer te geven. We vinden in deze nummers zulke artikelen over het ontstaan van de tweede wereldoorlog, de Franse revolutie en het beeld van Alva. Dat ik deze laatste beschouwing, van de hand van Dierickx, minder geslaagd vind, door een eenzijdig uitgangspunt en een nogal apologetische strekking, doet aan mijn waardering voor het blad als geheel al heel weinig af.

D. J. Roorda.

Leden van de V. G. N. kunnen het documentatie-materiaal veertien dagen ter inzage verkrijgen.

Verzendkosten voor rekening van de aanvrager. Corresp.: redactie-secretariaat Oranjelaan 101, Lisse. Alleen schriftelijke aanvragen kunnen worden behandeld.

r e d a c t i e .

* * * * *

Wie zich wil oriënteren op het gebied van de filosofie der geschiedenis kan uitstekend terecht in no. 1 jrg. 6 september 1965 van:

Wijsgerig perspectief op maatschappij en wetenschap.

De volgende artikelen vullen dit nummer:

Th. J. G. Locher, Geschiedenisfilosofie in Nederland,

Ger Harmsen, Marxistische geschiedschrijving,

R. Bakker, De geschiedenis in het denken van Merleau-Ponty,

Bibliografie.

Geurts

grote denkers over opvoeding

In samenwerking met vooraanstaande hedendaagse „denkers over opvoeding” stelde Dr. I. van der Velde dit boek over grote figuren uit de geschiedenis van de opvoedkunde samen. De volgende bijdragen zijn hierin opgenomen:

PLATO	Dr. P. Brommer
SENECA	Prof. Dr. H. Wagenvoort
AUGUSTINUS	Dr. M. Agterberg o.e.s.a.
ERASMUS	Dr. P. N. M. Bot
MONTAIGNE	Dr. G. G. Ellerbroek
COMENIUS	Prof. Dr. F. W. Prins
LOCKE	Dr. I. van der Velde
ROUSSEAU	Dr. I. van der Velde
PESTALOZZI	Dr. N. F. Noordam
HERBART	Prof. Dr. H. Nieuwenhuis
BERGSON	Drs. A. van Meerten
DEWEY	Prof. Dr. G. Wielenga
MONTESSORI	Dr. J. Koning
ANNA FREUD	Dr. E. C. M. Frijling-Schreuder

Van ieder der behandelde figuren wordt een korte schets van leven en werk, de kern van zijn/haar pedagogiek en een literatuuropgave gegeven.

Prijs f 17,90

In opdracht van de STICHTING ONDERWIJS ORIENTATIE uitgegeven door J. M. Meulenhoff, J. Muusses, P. Noordhoff, Nijgh & Van Ditmar, Spruyt, Van Mantgem & De Does, W. J. Thieme & Cie.

(besteladres P. Noordhoff, postbus 39, Groningen)

Tweemaandelijks tijdschrift onder redactie van:

Prof. Dr. R. F. Beerling (Leiden), Prof. Dr. B. Delfgaauw (Groningen), Prof. Dr. A. de Froe (Amsterdam), Prof. Dr. J. Lever (Amsterdam, V.U.), Prof. Dr. G. Nuchelmans (Leiden), Prof. Dr. C. A. van Peursen (Leiden), N. van Gelder (Soest), secretaris.

De opzet van het tijdschrift is om in iedere aflevering een thema aan de orde te stellen. Tot nu toe werden o.a. behandeld:

Taal en betekenis
India en het Westen
Verschuivend wereldbeeld
Geloven en denken
Vorming door filosoferen
Metaphysica
Communicatie
Oorlog en vrede
Afrika
Plant dier mens
Lichamelijke opvoeding
Existeren en opvoeden
Tweeërlei wijsbegeerte
Het waarnemen
China - verleden en heden
Mythe en werkelijkheid
Arbeid en vrije tijd
Frans existentialisme
Taal en samenleving
Ideologie

Abonnementsvoorwaarden

Jaarabonnementen voor 6 nummers
Docenten- en studentenabonnement
Losse nummers

voor Ned.

f 13,50
- 11,—
- 2,90

In opdracht van de STICHTING ONDERWIJS ORIENTATIE uitgegeven door J. M. Meulenhoff, J. Muusses, P. Noordhoff, Nijgh & Van Ditmar, Spruyt, Van Mantgem & De Does, W. J. Thieme & Cie. Voorts met medewerking van Paul Brand en J. H. Kok.

(besteladres Meulenhoff & Co. N.V., Beulingstraat 2, Amsterdam, giro 62807
t.n.v. Meulenhoff & Co. N.V., Wijsgerig Perspectief, Amsterdam)